

Jamhuuriyadda Federaalka Soomaaliya
Wasaaradda Waxbarashada,
Hiddaha iyo Tacliinta Sare

Waxbarashada Loo Dhan Yahay

Tababarka Macallimiinta
Waxbarashada Aasaasiga ah
Sannadka 1aad

**Waan Kala
duwannahay
Dhammanteen**

Daabacaadda

1

2025

Tusmada Buugga

Hordhac	1
----------------------	----------

Cutubka 1aad: Dulmar Guud Ee Buuga Iyo Macalinka Ardeyda Baahiyaha

Gaarka Ah Qaba	3
-----------------------------	----------

Qaybaha Ugu Muhiimsan Ee Casharrada Waxaa Ka Mid Ah.....	3
Macalinka Ardeyda Baahiyaha Gaarka ah Qaba	3
Astaamaha iyo Shakhsiyada Ee Macalinka Waxbarashada Gaarka Ah	4
Saddexda Nooc Ee Nidaamka Waxbarida Caruurta Baahiyaha Gaarka ah Qabta:	6
Waxbarashadda Gaarka Ah (Segregation)	6
Waxbarashada Isku-dhafan (Integrated Education)	7
Qaababka kala duwan ee waxbarashada isku-dhafan:	7
Waxbarashada Loo Dhan Yahay (Inclusive Education)	8
Gunaanad	9

CUTUBKA 2aad: Ardayda Leh Naafonimo Xagga Garashada Ama

Barashada	10
------------------------	-----------

Hordhac	10
----------------------	-----------

Fahamka Naafonimada Luuqad, Dhaqan, iyo Bulsho	10
1. Aragtida Naafonimada iyo Saameynta Luuqadda, Dhaqanka & Bulshada	10
2. Naafonimo ama Xaalad (Impairment)	11
3. Noocyada Naafonimada / Xaaladaha	11
4. Sababaha Keena Xaaladaha	11
Sidee macallin u garan karaa in arday leeyahay naafonimo xagga garashada ama barashada?	13
Sidee naafonimada xagga garashada ama barashadu uga saari kartaa ardayga waxbarashada?	14

Maxaad Macallin Ahaan U Qaban Kartaa?	14
Deegaanka Iskuulka	14
Deegaanka Fasalka.....	14
Saaxiibada Fasalka	14
Talobixinno waxbarasho	15
Ugu Dambeyn	15

Cutubka 3aad Ardayda Qabta Naafonimada Lixaadka 16

Ardayda Qaba Dhibaatooyin Dhinaca Hadalka Iyo Isgaarsiinta	17
Hordhac	17
Sidee Dhibaatooyinka Hadalka iyo Xiriirka ay Ardayda uga Hor Istaagi Karaan Waxbarashada?	17
Maxaad Macallin Ahaan Ugu Kaalmayn Kartaa Ardayda Leh Dhibaatooyinka Hadalka Iyo Lafalgalka Bulshada?	18
Ardayda Leh Caqabado Xagga Dhaqanka, Dareenka Iyo Xiriirka Bulshada	20
Sidee Macallin U Garan Karaa In Arday Qabo Dhibaatooyinka La Xiriira Dabeecadda, Dareenka, iyo Lafalgalka Bulshada?	22
Sidee Dhibaatooyinkan Uga Reebi Karaan Ardayda Waxbarashada?	22
Adigu Macallin Ahaan Maxaad Sameyn Kartaa Si Aad Ardaydan Ugu Darto Waxbarashada?	23
Hababka waxbarista ee ardayda baahiyaha garaadka ah qaba.....	23
Ardayda Laxaadka Aragga Naafadda ka ah.....	26
Sidee Macallin Ku Ogaan Karaa In Arday Uu Leeyahay Naafonimo Aragga?....	26
Nolosha Ardayda Leh Naafonimada Aragga	28
Sidee Aragga Naafonimadu Ardayga Uga Hor Istaagi Kartaa Waxbarashada?	28
Dhibaatooyinka Ay La Kulmi Karaan ardayda naafada araga qaba Waxaa ka mid ah:.....	29
Maxaad Macallin Ahaan Sameyn Kartaa Si Aad Ardaydan Ugu Darto Waxbarashada?	29
Talooyin Waxbarasho.....	30

Gabagabo	31
Ardayda Leh Naafonimadda Maqalka.....	31
Sidee macallinku ku garan karaa in arday qabto naafo maqalka?	31
La Noolaanshaha Naafonimadda Maqalka	32
Sidee naafonimada maqalku uga hor istaagi kartaa ardayda waxbarashada?:	33
Maxaad sameyn kartaa adiga oo macallin ah si aad ugu darto waxbarashada Ardeydan?	34
Talooyin Waxbarid:.....	35
Ardayda Leh Naafonimada Jirka	36
Sidee macallin u garan karaa arday qaba naafonimada jirka?	36
Sidee bay naafonimada jirku uga saari karaa ardayda waxbarashada?	36
Maxaad sameyn kartaa adiga oo h macallin?	37
Talooyin Waxbarid.....	38

Cutubka 4aad: Ardayda Leh Dhibaatooyinka Caafimaadka iyo

Naafanimadda Badan	41
Dhibaatooyinka Caafimaadka	41
Maxaad macallin ahaan u qaban kartaa si ardaydaas wax u bartaan?	42
Talooyin wax ku ool ah.....	42
Haddii arday uu suuxdin ku dhacdo, tusaale ahaan xanuunka suuxdinta (epilepsy), raac talaabooyinkan gargaarka degdegga ah	43
Habab wax ku ool ah oo lagu dhiirrigeliyo caafimaadka ardayda	45
Ardayda leh naafonimo badan.....	46
La qaado waqti aad ku baranayso ardayga	46
Gunaanad	48

Cutubka 5aad: Ardayda hibada leh ama kuwa kartida sare leh 49

Ardayda hibada leh ama kartida sare leh.....49

Waa maxay macnaha "hibo leh iyo karti sare leh"?49

Ardayda hibada leh ama kartida sare leh waa kuwa leh50

Sidee bay ardayda hibada leh iyo kartida sare leh ugu hareen karaan waxbarashada?50

Maxaad Macallin Ahaan U Qaban Kartaa Si Aad Ugu Darto Ardaydan?51

Cutubka 6aad: Tiknooloojiyadda Waxbarashada Gaarka Ah 52

Casharka 1aad: Xiriirka Ka Dhexeeya Teknooloojiyadda Iyo Waxbarashada52

Casharka 2aad: Baris barashada ee dadka baahiyaha aragga ah qaba:.....53

Agabka Baris Barashada Ee Dadka Baahiyaha Aragga Qaba53

Agabka Baris-Barashada Ee Ardayda Waxbarashadu Ku Adag Tahay. (Students with Learning Difficult).....56

Casharka 3aad Baris-Barashada Ee Dadka Baahiyaha Maqalka Qaba:.....56

Agabka baris barashada ee dadka baahiyaha maqalka ah leh:57

Gunaanad57

Tixraac.....58

Hordhac

Dhammaan carruurta iyo ardayda la tacaalaya naafonimada waxay xaq u leeyihiin in ay helaan fursad waxbarasho isla markaana ay ka qaybgalaan waxbarashada. Waxbarashada loo dhan yahay (inclusive education) waa habka ugu wax ku oolsan ee lagu siin karo dhammaan carruurta fursad caddaalad ah oo ay waxbarashadda ku tagaan, wax ku bartaan, una horumariyaan xirfadaha ay u baahan yihiin si ay ugu guuleystaan noloshooda. Mar walba waxaa jirta qorshe joogto ah oo lagu hagaajinayo tayada macallimiinta iyo hababka waxbarida ee xoogga saaraya waxbarashada loo dhan yahay si loogu daro ardayda baahiyaha gaarka ah leh fasallada caadiga ah.

Heshiisyada caalamiga ah ee xuquuqda aadanaha waxay mamnuucayaan “ka saaridda ama xaddidaadda fursadaha waxbarasho iyadoo lagu salaynayo kala duwanaansho bulsheed sida jinsiga, asal qowmiyadeed/bulsho, luqad, diin, jinsiyad, xaalad dhaqaale, ama awood jireed.”

Iyadoo laga duulayo arrintan, waxaan ku faraxsanahay inaan u soo bandhigno nidaamka waxbarashada buug-hagahan oo cinwaankiisu yahay ‘Manhajka Tababarka Macallimiinta Waxbarashada Loo Dhan Yahay ee Dugsiyada Asaasiga ah. Ujeeddada buuggani waa in la kordhiyo aqoonta iyo xirfadaha macallimiinta hadda shaqeeya oo ku saabsan waxbarashada loo dhan yahay iyo xirfadaha barista ee lagama maarmaanka u ah si loo xaqiijiyo waxbarasho tayo leh oo awood u siisa dhammaan carruurta inay gaaraan awooddooda buuxda.

Iyadoo loo marayo buuggan, hirgelinta waxbarashada loo dhan yahay waxay xoojin doontaa xiriirka lala yeelanayo Waaxda Adeegga Macallimiinta, gaar ahaan qaybteeda dib-u-habeynta hal-abuurka leh ee Horumarinta Xirfadda Joogtada ah si loo horumariyo tayada macallinka.

Waxaan jeclaan lahayn inaan u mahadcelinno dhammaan dadka ka qaybqaatay soo jeedinta fikradaha, talooyinka iyo agabyada lagu qoray buuggan, oo ay ka mid yihiin kooxaha Jaamacadda Js qaybta Waxbarashada oo diyaariyey buugga qayb kamid ah, shaqaalaha Waaxda Waxbarashadda loodhan yahay iyo Macallimiin kale oo madaxbanaan, iyo Agaasinka guud ee waaxda waxbarashadda Aasaasiga ah ee Wasaaradda Waxbarashada Hiddaha iyo Tacliinta Sare oo lahaa qorista ,dib u eegista buugan iyo hawl hirgalintiisaba.

Waaxda Adeegga Macallimiinta waxay haddaba ugu baaqaysaa dhammaan macallimiinta iyo daneeyayaasha waxbarashada in ay qaataan buug-hagaha ‘Manhajka Tababarka Macallimiinta Waxbarashada Loo Dhan Yahay ee Dugsiyada waxbarashadda Asaasiga ah’ si loo horumariyo waxbarashada loo dhan yahay ee nidaamkeenna ee waxbarasho.

Sooyaalka Waxbarashada Loo Dhan yahay

Waxbarashada loo dhan yahay waa mabda'a barbaarineed iyo siyaasad si weyn loo aqbalay, tan iyo bartamihii qarnigii 20aad. 1945kii Ururka Qaramada Midoobay waxa uu qaatay Baaqa Caalamiga ah ee Xuquuqda Aadanaha. Dhanka waxbarashada, qodobka 26-aad ee bayaanku waxa uu caddaynayaa xaq uu muwaadinku u leeyahay inuu helo waxbarasho ku habboon iyada oo aan loo eegin jinsiga, midabka, iyo diinta. Iyadoo la raacayo saamaynta baahsan ee mabda'a ku salaysan xuquuqul insaanka, fikradda waxbarashada loo dhan yahay waxay dardar gelin weyn ka heshay Sharciyo Waxbarasho oo caalami ah, sida sharciga waxbarashada dadka baahiyaha gaarka ah qaba ee 1975 kii. (Education of All Handicapped Children Act) sharciga , Qaramada Midoobay oo sameysay Sannadka Caalamiga ah ee Naafada 1981 , iyo Axdiga Qaramada Midoobay ee Xuquuqda Dadka Naafada ah ee 2006. Ujeeddada ugu weyn ee hindisayaasha Qaramada Midoobay ayaa ahayd xaq ay dadka naafada ah u leeyihiin inay si buuxda uga mid noqdaan bulshada. waxbarashada loo dhan yahay, marka hore, waxa ay aqoonsatay in baahida waxbarasho ee gaarka ah ay ka iman karto sababo la xiriira dhinaca bulshada, nafsiga, dhaqaalaha, luqadda, dhaqanka iyo sidoo kale jirka (ama naafanimada), sidaas awgeed waxaa la isku raacay isticmaalka ereyga "carruurta baahiyaha gaarka ah qaba " halkii la adeegsan lahaa erayga "carruurta naafada ah". sidoo kale , waxa ay aqoonsatay in ilmo kasta uu la kulmi karo dhibaato xagga waxbarashada, mudda gaaban ama muddo dheer, sidaas darteed, dugsigu waa in goobaha iyo agabka waxbarasho loo diyaariyo si u suurta gelinaysa daboolidda baahiyaha dhammaan ardayda. dhinacyada dadaalka ku bixiyey waxbarashada loo dhanyahay waxaa ka kamid ah UNESCO , taas oo sameysay Axdiga UNESCO ee ka hortagga Takoorka Waxbarashada 1960kii.

qaaradda Africa waxbarashada loo dhanyahay waxa ay soo if baxday goor hore, Sannadkii 1875kii, the Roman Catholic Mission wuxa uu ahaa dugsigii ugu horreeyay ee laga aasaasay Nigeria ee naafada, waxa uu sidoo ahaa Dugsiga Warshadaha ee Topo ee kuwa aan hagaagsanayn. Sannadkii 1960-kii, waxaa Nigeria laga aasaasay dugsi loogu talagalay dadka qaba baahiyaha maqalka , waxaana aasaasay Foster oo ah nin qabey baahiyaha maqalka oo Mareykan madow ah. si barnaamijkiisu u hirgalo Foster waxa uu bixiyey Tababarka luqadda dadka baahiyaha maqalka ah qaba.

Cutubka 1aad

Dulmar Guud Ee Buuga Iyo Macalinka Ardeyda Baahiyaha Gaarka Ah Qaba

Buugan wuxuu si gaar ah ugu talagalayaa in macallimiintu helaan faham buuxa oo ku saabsan baahiyaha waxbarasho ee dheeraadka ah ee ardayda. Waxaa loo kala saaray casharro kala duwan, mid kastana wuxuu diiradda saaraya baahi gaar ah. Ujeeddada buuggani waa in la kordhiyo aqoonta iyo xirfadaha macallimiinta hadda shaqeeya oo ku saabsan waxbarashada loo dhan yahay iyo xirfadaha barista ee lagama maarmaanka u ah si loo xaqiijiyo waxbarasho tayo leh oo awood u siisa dhammaan carruurta inay gaaraan awooddooda buuxda

Cashar kastaa wuxuu sharxayaa:

- Sida uu macalinku u garan karo in ardaygu leeyahay baahi gaar ah
- Sida uu macalinku u dareemi karo nolosha maalinlaha ah ee ardeyga
- Sababaha ka reeba waxbarashada ardayda baahiyaha gaarka ah qaba
- Xeelado wax ku ool ah oo macallimiintu u adeegsan karaan sidii ay ardaydan ugu dari lahaayeen waxbarashada

Qaybaha Ugu Muhiimsan Ee Casharrada Waxaa Ka Mid Ah:

- Deegaanka dugsiga in loo hagaajiyo si uu u noqdo mid ay ardaydu si sahlan wax ugu bartaan
- Deegaanka fasalka hababka looga dhigi karo fasalka mid ay ardayda baahiyaha gaarka ah qaba si fudud ula qabsan karaan
- Sida asxaabta fasalku uga qaybqaadan karaan taageerada ardayda baahiyaha gaarka ah qaba
- Talooyin iyo xeelado waxbarasho fikrado kala duwan oo macallimiintu adeegsan karaan si ay wax u baraan ardaydan.

Macalinka Ardeyda Baahiyaha Gaarka ah Qaba

Macallimiintu waa in ay xoogga saaraan awoodaha iyo xirfadaha ardayda halkii ay ka diiradda saari lahaayeen dhibaatooyinkooda. Arday walba waa qof gaar ah oo leh awooddo iyo danaynno kala duwan. Ma jiro hal xal oo la isku raaci karo si loo caawiyo dhammaan ardayda, sidaas darteed waa muhiim in ardayda laftooda lala tashado oo la weydiiyo fikirkooda.

Haddii ardaygu yahay mid da' yar ama dhibaato ku qabaa isgaarsiinta, waxaa lagama maarmaan ah in la kaashado waalidiinta, qoyska iyo asxaabta. Macallimiintu waa in ay waqti geliyaan fahamka arday kasta iyo sida uu ugu ficnaado waxbarashada.

Hoggaanka dugsiga iyo bulshada waa in laga qaybgeliyo dadaallada waxbarashada loo dhan yahay. Dhammaan qorshayaashu waa in lagu saleeyaa hab-ka-qaybgalka bulshada si waxbarashadu u noqoto mid furan oo ay cid kasta ka faa'iidsato.

Buugan wuxuu diiradda saarayaa in macallimiinta la siiyo macluumaad aasaasi ah oo ku saabsan baahiyo dheeraad ah oo kala duwan, waxaana loo qaybiyay Cutubyo, cutub-kastana wuxuu diiradda saarayaa baahi dheeraad ah oo gaar ah. Cutub-kasta wuxuu wadaagaa sida macallimiintu ku ogaan karaan in ardaygu yeelan karo baahi dheeraad ah, uuna karo la noolaanshaha baahi dheeraad ah, iyo sida ardayda qaba baahiyaha dheeraadka ah looga reebin- waxbarashada. Cutub kasta wuxuu ku dhammaadaa talooyin iyo fikrado wax ku ool ah oo loogu talagalay macallimiinta sida ay si wax ku ool ah ula qabsan karaan ardayda qaba baahiyaha dheeraadka ah. Waxaa jira qaybo hoose oo ku saabsan: deegaanka iskuulka, deegaanka fasalka, asxaabta fasalka, iyo talooyin iyo fikrado waxbaris.

Astaamaha iyo Shakhsiyada Ee Maclainka Waxbarshada Gaarka Ah:

1. Naxariista

Naxariistu waa xirfad muhiim ah oo bini aadamka oo dhan jecelyihiin, Islaamku muhiimad weyn ayuu siiyey in la isku naxariisto si gaar ahna carruurta baahiyaha gaarka ah qaba kuma sii jiran Si aad si wax ku ool ah ugu hawl gasho sidii macalin waxbarashada gaarka ah, naxariistu waa lama huraan. Xirfadani waxay awood kuu siinaysaa inaad fahamto dareenka ardaydaada iyo qalbigooda naxariistu waa tiir-dhexaadka xirfadan. Waa in ay fahmaan oo ay ku xidhmaan caqabadaha iyo waaya aragnimada ardaydooda. Dareenka. Marka la barbardhigo ardayda kale, ardayda naafada ah waxaa laga yaabaa inay la kulmaan hawl qaar aad ugu adag, taas oo ka niyad jabin karta inay isku dayaan sida ugu fiican. Macallimiinta waxbarashada gaarka ah waxay u baahan yihiin naxariis carruurtooda si ay si dhab ah u fahmaan dhibaatooyinka ardaydoodu la kulmaan.

2. Dulqaad

Macalin waxbarasho gaar ahaan dulqaadku waa lagama maarmaan si uu ugu wajaho xasilooni iyo daganaasho xaaladan waxbarista ee adag, Macallimiintu waa inay yeeshaan dulqaad aan kala go 'lahayn si ay ula shaqeeyaan ardayda laga yaabo inay u baahdaan waqti dheeraad ah. Xaaladaha ay ku jiraan darteed ayaa caruurta lagu arki dabeecado u baahan dulqaad dheeri ah taas ayaa keenaysa in aad loo xoojiyo in macalinku uu noqdo mid dulqaad badan.

Nuxurka macnaha Sabir ama dulqaadasho waxa loola jeedaa in aan nafteena ka joojino dhaqanka ah in ay quusato ama murugooto si fool xun oo qaawan, in aan carabkeena ka joojino cabashada aynu dadka u cabanayno iyo in aynaan jeexjeexin maryaheena xiliga dhibka ama ay masiibo inaad la kulanto oo nafteena halaagin. Alle kor ahaaye wuxuu yiri:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

Kuwa xaqa rumeeyoow sabra, oo sabarka ku tartama, oo heegan ahaada iyo kuwo adkeys badan, xilka Alle idin saarayna dhowra aad liibaantaane". Suurada aali Cimraan:Aayada 200.

Dabeecadda macalinka waxbarashada gaarka ah: Diinta Islaamku waxay xooga saartaa sida aynu ula macaamilno dadka aan lawadaagno nolol maalmeedkeena. Nabigu (scw) waxa uu fariintiisa ku soo koobay: "Waxaa la ii soo diray si aan u dhammaystiro akhlaaqda ugu wanaagsan".

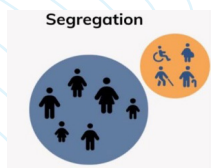
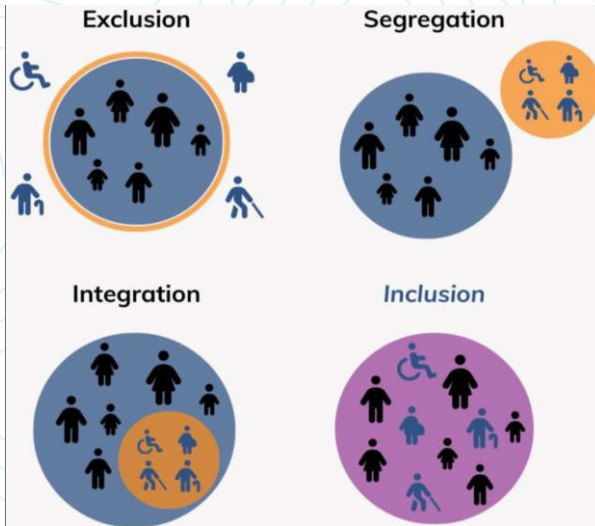
Haddaynu Muslim nahay, waa in aynu ogaano sida qof kasta oo inaga mid ahi ula dhaqmo dadka ku xeeran. La macaamilkayaga wanaagsani kaliya ma xaqiijinayo in aynaan ku xad-gudbin xuquuqda dadka kale laakiin waxay sidoo kale naga dhigi kartaa in la aqbalo, la jeclaado oo ay qadariyaan kuwa kale. Luqman markuu ku yidhi wiilkiisa. "Wiilkaygiyow: hadalkaagu ha ficnaado, wejigaaguna ha dhoola caddeeyo: dadka waxaad ka jeclaan doontaan kuwa wax siiya". (Waxa lagu xusay qisooyinka ibnu Kathiir.) Sidaas darteed macalinka waxbarashada gaarka ah waxaa laga doonayaa dabeecad dabacsan oo oo naxariis badan.

- Xariirka
- Hal abuur
- Dabacsanaan
- Xirfado maamulid
- Cashar qorsheyn iyo cashar diyaarin

Saddexda Nooc Ee Nidaamka Waxbarida Caruurta Baahiyaha Gaarka ah Qabta

Nidaamka waxbarashadda ee dadka baahiyaha gaarka ah qaba wuxuu uqeybsamaa saddex qeybood oo kala ah: Nidaamka Waxbarashadda Gaarka Ah (Segregation), Nidaamka Waxbarashadda Isku Dhafan (Integration), iyo Nidaamka Waxbarashadda Loo Dhanyahay (Inclusion).

Waxbarashadda Gaarka Ah (Segregation)

Nidaamka waxbarashada gaarka ah, carruurta naafada ah waxaa lagu baraa dugsiyaal ama xarumo gaar ah oo inta badan gooni uga jira bulshada, carruurta aan naafo ahayn, ama dugsiyada caadiga ah.

Dalal badani nidaamka waxbarashada gaarka ah lama lahan xiriir toos ah oo ay la leedahay Wasaaradda Waxbarashada, waxayna hoos tagtaa Wasaaradda Daryeelka Bulshada, ama waxaa maamula hay'ado samafal ama ururo diimeed.

Dugsiyaadan badanaa waxay raacaan manhajyo ka duwan midka dugsiyada caadiga ah, ama nooc fudud oo la mid ah, waxayna xoogga saaraan xirfadaha gacanta (vocational skills) iyo nolosha maalinlaha ah (activities of daily living).

Tilmaamaha Nidaamkan:

- Ardayda waxaa laga soocaa dugsiyada caadiga ah.
- Macallimiintu waxay leeyihiin tababar gaar ah oo ku saabsan nooca naafada ardayga.
- Tusaale: Dugsiga dadka Indhaha La'ama Dugsiga Dhagoolayaasha.
- Faa'iido: Ardaygu wuxuu helaa taageero gaar ah.
- Caqabad: Carruurta waxaa laga reebaa waxbarashada guud iyo bulsho isku dhafan.

Tani waxay ka tarjumaysaa kala go'ga u dhexeeya waxbarashada gaarka ah iyo nidaamka guud, taasoo keeni karta in carruurta naafada ah ay seegaan fursado waxbarasho iyo bulsho oo buuxa.

Waxbarashada Isku-dhafan (Integrated Education):

Integration

Nidaamka waxbarashada isku-dhafan, carruurta naafada ah waxay dhigtaan dugsiyada caadiga ah, balse dugsigu dadaal yar ayuu ku bixiyaa wax ka qabashada baahiyaha waxbarasho ama bulsheed ee gaar ahaaneed ee ardayga. Sidaas darteed, ilmaha ayaa la filayaa inuu is waafajiyo deegaanka uu ku jiro, halkii deegaanka waxbarashada uu isbedeli lahaa si uu u taageero ardayga.

Qaababka kala duwan ee waxbarashada isku-dhafan:

- Ilmaha naafada ah wuxuu dhigtaa fasal gaar ah oo ku dhex yaalla dugsiga caadiga ah, waxaana la socda macallin u gaar ah.
- Ilmaha wuxuu ka qaybqaataa keliya fasallada qaarkood ee dugsiga caadiga ah, halka inta kale uu ka maqnaado ama laga reebo.
- Ilmaha wuxuu jooga fasalka guud, laakiin wax isbedel ah laguma sameyn jawiga waxbarashada si uu uga qaybqaato waxbarashada ama ugu guuleysto ama waxaa la sameeyay dadaal aad u yar.

Tilmaamaha Nidaamkan:

- Deegaanka waxbarashadu waa caadi, wax ka beddel yar ayuu yeeshaa.
- Taageerada ardayda naafada ah waa wax xaddidan.
- Ardayda qaar way la qabsan karaan, qaar kalena way ku adkaan kartaa.
- Ardayga wuxuu helaa fursad uu kula jiro asxaabtiisa caadiga ah.
- Ardayga waxaa laga filayaa inuu ku habboonaado dugsiga.

Waxbarashadan waxay u muuqan kartaa in ilmaha la “isku daray”, laakiin si dhab ah looma taageerin inuu si buuxda u baran karo ama uga qayb qaato nolosha dugsiga. Waxaa muhiim ah in tani laga gudbo si loo gaaro waxbarasho loo dhan yahay.

Waxbarashada Loo Dhan Yahay (Inclusive Education):

Waxbarashada loo dhan yahay waxay ka dhigan tahay in nidaamka waxbarashada oo dhan dugsiga, maamulka, macallimiinta iyo manhajkaba uu tixgeliyo tallaabooyinka lagama maarmaanka u ah si loo siiyo waxbarasho ku habboon dhamaan carruurta, iyagoo wada baranaya si isku mid ah.

Astaamaha waxbarashada loo dhan yahay:

- Taageero ayaa la siiyaa labadaba ardayda iyo macallimiinta, si loo xaqiijiyo in dhammaan ardaydu ay helaan fursad siman oo waxbarasho.
- Waxaa jira isku xirnaan u dhaxaysa adeegyada taageerada, ha ahaadaan kuwa khaaska ah (sida la-taliyeyaasha naafada) ama kuwa guud (sida adeegyada caafimaadka dugsiga).
- Dugsigu wuu isbedelaa si uu uga gudbo caqabadaha waxbarasho, halkii laga sugi lahaa in ardaygu is waafajiyo dugsiga.

Tilmaamaamaha Nidaamkan:

- Nidaamka waxbarashada ayaa la beddelaa si loo baabi'iyo caqabadaha barashada.
- Macallimiintu waxay adeegsadaan habab baris oo kala duwan, si loo hubiyo in arday walba uu fahmay.
- Ardayda naafada ah waxay si buuxda uga qaybqaataan waxbarashada iyo nolosha dugsiga.
- Faa'iido: Waxbarasho siman oo loo dhan yahay, xoojinaysa isdhexgalka bulshada.
- Caqabad: Waxay u baahan tahay tababar dheeraad ah iyo agab taageero oo xoogan kalana duwan.

Ujeeddada ugu weyn waa in dugsigu noqdo meel u furan dhammaan carruurta, iyadoo la ogolyahay kala duwanaanshahooda, lana hubinayo in mid walba uu heli karo fursad uu ku kobco.

Gunaanad:

Waxbarashada gaarka ahi waa gooni, isku-dhafan waa la geliyaa ardayga laakiin nidaamku ma isbedelo, halka midda loo dhan yahay ay tahay in nidaamku isbeddelo si arday walba uu uga faa'iideysto waxbarashada.

- Waxaa jira tusaalooyin waxbarasho oo gaar ah iyo kuwo loo dhan yahay gudaha waxbarida.
- Nidaamka waxbarashada wuu korayaa wuuna is beddelayaa. Dhammaan wax walba ma suurtagalayaan isla markiiba.
- Waxaan qaadi karnaa tallaabooyin lagu hirgelinayo waxbarashada loo dhan yahay xitaa haddii kheyraadku xaddidan yahay.
- Waxbarashada loo dhan yahay waxay ka dhigan tahay in dhammaan carruurta ay wada bartaan, si siman, isla fasalka gudihiisa.
- Fariinta ugu weyn: Horumarku waa suurtagal, xitaa marka aan la haynin wax walba waxa ugu muhiimsan waa in la bilaabo, la is fahmo, lana wada shaqeeyo.

Hordhac

Naafonimada xagga garashada ama barashada waxay ka kooban tahay xaalado kala duwan oo la xiriira korriinka qofka, kuwaas oo saameyn kara fahamka ama kartida jireed ee ardayga.

Naafonimada dhinaca fahanka ama barashada waa koox ballaaran oo ka kooban xaalado horumarineed oo la xiriira caqli ama jir ahaaneed. Xaaladahan horumarineed waxay keenaan dhibaatooyin ku yimaada qaybaha kala duwan ee nolosha, sida socodka, hadalka, barashada, daryeelka nafta iyo nolol madaxbannaan. Naafonimada horumarka waxay si toos ah u saameyn kartaa dhammaan awoodaha ardaygu u leeyahay inuu gaaro heerarkiisa horumarineed – sida xirfadaha dhaqdhaqaaqa, hadalka, fahamka, iyo horumarka bulsho iyo dareen ahaanba. Tani waxay si weyn u curyaamin kartaa awooddiisa uu ku maareeyo hawlaha maalinlaha ah.

Naafonimada horumarka waxaa sidoo kale loo yaqaannaa “dib u dhac guud oo horumarineed” (global developmental delay), waana erey guud oo lagu tilmaamo ardayda leh dib u dhac weyn oo ku yimid horumarkooda caqliyeed ama jireed. Ardayda leh xaalado keena naafonimada horumarka waxay sidoo kale inta badan la kulmaan naafonimada barashada. Tusaale ahaan, ardayda qaba Down Syndrome ama Autism waxay sidoo kale la tacaalaan naafonimada fahamka iyo barashada.

Fahamka Naafonimada Luuqad, Dhaqan, iyo Bulsho

1. Aragtida Naafonimada iyo Saameynta Luuqadda, Dhaqanka & Bulshada

- Luuqadda la adeegsado waxay saameyn ku leedahay sida loo fahmo naafonimada ereyada taban sida “curyaan” ama “daciif” waxay xoojiyaan takoorka.
- Dhaqan iyo caadooyin bulsheed waxay sidoo kale qaabeeyaan aragtida dadka meelaha qaar, naafonimada waxaa loo arkaa in ay tahay habaar, ceeb, ama ciqaab.
- Bulshada qaarna waxay u arkaan dadka naafada ah inay u baahan yihiin samafal halkii ay ka heli lahaayeen xuquuq iyo ka qaybgal buuxda.

2. Naafonimo ama Xaalad (Impairment)

- Xaalad (Impairment): Dhibaato jireed, maqal, arag, fahmo ama isgaarsiin ee jirka ama maskaxda.
- Naafonimo (Disability): Marka Xaaladaas ay la kulanto caqabado bulsho, jawi ama fikir ah, taasoo keenta in qofka uusan si buuxda uga qaybqaadan karin nolosha.

3. Noocyada Naafonimada / Xaaladaha

- Jireed (Physical): Sida lafo-jab, paralysis, cerebral palsy, ama lafaha jilicsan (brittle bones).
- Maqalka (Hearing): Dhago-la'aan ama dhagoolnimo qaybeed.
- Aragga (Visual): Indho la'aan ama arag xumo daran.
- Caqliga (Intellectual): Dhibaatooyinka fahamka ama barashada sida Down Syndrome ama Autism.
- Isgaarsiinta (Communication): Dhibaatooyin ku yimaada hadalka, fahamka hadalka ama luqadda.

4. Sababaha Keena Xaaladaha

- Dhalasho: Xalado lagu dhasho sida cerebral palsy ama la'aanta xubno jidhka ka mid ah.
- Cudurro: Sida meningitis ama qandho dilaacda (measles) oo keeni kara xalado arag ama maqalka.
- Shilal: Dhaawac maskaxeed ama jidh ahaaneed oo keena naafonimo.
- Sababaha bulsho & deegaanka: Sida nafaqo-xumo, xannuun aan la daawayn, ama jawi aan taageero lahayn

Xaaladahan waxay dhibaatooyin ku keenaan dhinacyada kala duwan ee nolosha, sida:

- Dhaqdhaqaaqa jirka
- Luuqadda iyo isgaarsiinta
- Barashada iyo xasuusta
- Isku filnaanta nololeed

Naafonimada xagga korriinka waxay saameyn kartaa dhammaan dhinacyada horumarka ardayga, oo ay ku jiraan:

- Kartida dhaqdhaqaaqa
- Hadalka iyo isgaarsiinta
- Xirfadaha garashada
- Horumarka bulsho iyo dareenka shucuureed

Tani waxay si weyn u saameyn kartaa awoodda ardayga ee ku aaddan waxbarashada iyo howlaha maalinlaha ah. Waxaa jira erey kale oo la yiraahdo “dib u dhac korriineed guud”, kaas oo loo adeegsado in lagu qeexo ardayda la daala-dhacaya dib u dhac weyn oo xagga horumarkooda ah.

Ardayda qaba xaalado sida Down Sindromka ama Autism, badanaa waxay la kulmaan dhibaatooyin dhinaca barashada ah.

**Severe
Autism**

**Mild
Autism**

**Upper
Autism**

Autism waa xaalad maskaxeed oo hoos timaadda xanuunka dhimirka maskaxda, taasoo saameysa sida uu qofku u fikirayo, ula falgalayo dadka kale, u hadli karo, iyo siduu u dareemayo dunida ku hareeraysan. Ootiisamku waa cudur la xiriira neerfaha iyo korriinka, kaas oo saameeya sida dadku ula falgalaan dadka

kale, u wada xiriiraan, wax u bartaan, ama u dhaqmaan. Inkastoo autismka lagu ogaan karo da' kasta, haddana waxaa lagu sifeeyaa “xalad korriin” calaamadaha guud ee cudurkan waxa ay soo baxaan 2da sano ee ugu horreysa nolosha canugga. Autismku waxa uu leeyahay heerar kala duwan sida ka muuqata sawirka hoose.

Down sydorome: xaaladda Down syndrome-ka ama sawirnimadu waa xaalad hidde-side ah oo qofku ku dhasho koromosoomyo dheeraad ah. Tani waxa ay saameyn kartaa sida maskaxda iyo jirku u koraan, inta badan soomaalidu waxa ay u taqaan qofka noocaan ah sawir ama dabbaal, ama qof dhimman. waa xaalad saameyn ku leh waxbarashada qofka, amaba ay adag tahay in uu waxbarato.

Sidee macallin u garan karaa in arday leeyahay naafonimo xagga garashada ama barashada?

Ardayga waxaa laga dareemi karaa calaamado kala duwan, sida:

- Muuqaalka jirka oo muujinaya xaalad sida Down Sindromka
- Dhibaato dhanka xakameynta dhaqdhaqaaqa jirka
- Dhibaato xagga hadalka iyo isgaarsiinta
- Caafimaad ahaan iyo maskax ahaan oo ay ku adkaato xalinta dhibaatooyin ay xallin karaan saaxiibadood

Ardaydaasi waxay la kulmaan dhibaatooyin ay ka mid yihiin:

- Xasuus la'aan
- Faham la'aan
- Xallinta dhibaatooyinka soo wajaha
- Dhibaato dhanka barashada xisaabta iyo akhriska
- Xoogga kala saarid la'aan iyo dareen gaaban

Waxaa muhiim ah in la xasuusto in arday leh dhibaato jireed aysan ka dhignayn in uu leeyahay naafonimo dhinaca garashada.

Sidee naafonimada xagga garashada ama barashadu uga saari kartaa ardayga waxbarashada?

Ardayda qaba naafonimo dhanka garashada ah waxay la kulmaan caqabado badan oo waxbarasho. Waxaa suurtagal ah:

- In ay si sahlan uga niyad-jabaan barashada
- In ay dhibaato ku qabaan hawlaha maalinlaha ah ee ay si caadi ah u sameeyaan ardayda kale
- In ay u baahdaan waqti dheer si ay wax u bartaan
- In ay u nuglaadaan xadgudub iyo bahdil

Laakiin waa muhiim in la ogaado in arday kastaa karo inuu barto wax cusub, inkasta oo heerka barashadoodu kala duwan yahay.

Maxaad Macallin Ahaan U Qaban Kartaa?

Deegaanka Iskuulka

- Dadka waa in laga wacyigeliyaa in naafonimada aysan ahayn cudur la kala qaado
- Waa in la abuuro jawi dadku is ixtiraamaan oo si wanaagsan loo fahmo kala duwanaanshaha dadka

Deegaanka Fasalka

- Ardayga ha loo oggolaado in uu si buuxda uga qayb galo waxbarashada
- Haddii uu ardaygu si fudud wax uga mashquulo, u fadhiisi meel uu si fiican uga fahmi karo casharrada
- Iska hubi in ardayga uu la fadhiyo saaxiibbo wanaagsan oo dulqaad leh

Saaxiibada Fasalka

- Hubi in ardaygu leeyahay saaxiibbo caawin kara
- Samee nidaam “saaxiib taageero”, halkaas oo arday is caawinaya la isugu xiro
- Xoojinta jawiga asxaabta oo laga hortago in ardayga lagu xadgudbo ama lagu bahdilo

Talobixinno waxbarasho

- Hel macluumaad badan oo ku saabsan sida ardayga wax u barto
- Hubi in waxbarashadu tahay mid tallaabo-tallaabo ah si ardaygu si fudud wax u fahmo
- U isticmaal sawirro, muuqaalada, iyo sheekooyin waxbarasho si wax loo baro
- Qorshee hawlaha fasalka si ay uga caawiso ardayga inuu wax barto isagoo la shaqeynaya arday kale.
- Isticmaal habab kala duwan oo qiimeyn ah: Haddii ardayga ay ku adagtahay qoristu, su'aalaha si toos ah ugu weydii afka

Ugu Dambeyn:

- Dulqaad yeelo marka aad la shaqeynayso ardayga
- Ku dhiirrigeli ardayga inuu isku dayo wax cusub
- U abuur jawi uu ku kalsoonaado naftiisa

Gunaanad:

Fahamka saxda ah ee naafonimada wuxuu u baahan yahay in la beddelo luuqadda iyo fikradaha bulshada, lana aqoonsado in xaaladu ay tahay hal qayb oo naafonimada ka mid ah, balse caqabadaha bulshada ay yihiin kuwa ugu weyn ee curyaamiya dadka. Ardayda leh naafonimo xagga barashada iyo garashada, haddii la siiyo taageero sax ah, waxay heli karaan nolol guul leh oo wax-ku-ool ah. Waxbarashada loo dhan yahay waa fureha xal waara oo taageeraya dadka baahiyahan qaba.

Hordhac

Ardayda qaba naafonimada lixaadka waxay la kulmaan caqabado iyo dhibaatooyin gaar ah oo saameeya awooddooda waxbarasho, hadal, iyo is-dhexgal bulsho. Naafonimadaas waxay u baahan tahay in la fahmo oo si gaar ah loogu taageero si ay u helaan fursado siman oo waxbarasho. Sababaha naafonimada waxa ka mid ah xaalado kala duwan sida naafonimada maqalka, aragga, iyo naafonimo la xiriira xanuunada maskaxda ama dabeecadaha. Ardayda qaba naafonimada maqalka, tusaale ahaan, waxay ku xiran yihiin qalab gaar ah ama taageero si ay ugu lug yeeshaan wada hadalka fasalka iyo inay helaan fahan buuxa oo ku saabsan waxbarashada. Sidoo kale, ardayda qaba naafonimada aragga waxay u baahan yihiin muraayado ama qalab kale oo ay ku hagaajiyaan aragtiddooda si ay uga qayb qaataan waxbarashada sida ardayda kale.

Dhibaatooyinka kale ee ay ardaydaasi la kulmaan waxay ka imaan karaan xaalado maskaxeed iyo dabeecadeed. Ardayda qaba cudurro sida autism, bipolar disorder, ama OCD waxay u baahan yihiin taageero dheeraad ah si ay u xakameeyaan dareenkooda iyo dabeecadahooda. Dhibaatooyinkan badankood looma arko naafonimo si fudud, waxayna ardayda muujin karaan jawaabo aan habboonayn ama si toos ah uga baxsan xiriirka bulshada iyo waxbarashada. Waxaa muhiim ah in macallimiinta iyo bulshada dugsiga ay si qoto dheer u fahmaan dabeecadahaan iyo baahiyaha gaarka ah ee ardaydaas.

Dhinaca kale, ardayda qaba naafonimada garashada iyo hadalka ayaa sidoo kale wajahaya caqabado badan. Ardayda qaba daloolka faruurta (cleft palate) ama dhaawacyo maskaxeed waxay la kulmi karaan hadal aan caddayn ama dib-u-dhac hadal ah, taasoo keeni karta in aan si fican loogu fahmin. Intaa waxaa dheer, ardayda ku barbaaray luqad ka duwan tan dugsiga lagu dhigto waxay sidoo kale ka horyimaada caqabado is-dhexgal iyo dib-udhac xaga waxbarashada ah, taas oo dhaawici karta kalsoonida iyo guusha guud ee ardayga.

Sidoo kale, ardayda qaba naafonimada jirka waxay u baahan yihiin qalab gaar ah ama taageero qofeed si ay u gutaan hawlaha maalinlaha ah sida socdaalka iyo quudinta. Naafonimada jirka, sida spina bifida ama cerebral palsy, waxay u baahan kartaa qalab sida kuraasta curyaanka ama usha lagu socdo. Mararka qaar, taageerada qoysku waxay muhiim u tahay si loo caawiyo ardaydaas inay ka qeyb qaataan nolosha dugsiga iyo bulshada.

Ardayda qaba naafonimada lixaadka waxay mudan yihiin in loo abuuro deegaan waxbarasho oo furan oo ka turjumaya fahamka baahiyahooda gaarka ah. Fahamka iyo taageerada buuxda ee ardayda noocan ah waxay suurtagelin kartaa in ay ka qayb qaataan waxbarashada iyo bulshadooda si isku mid ah sidii ardayda kale, iyadoo ay jiraan caqabado kala duwan oo u baahan xalal gaar ah.

Ardayda Qaba Dhibaatooyin Dhinaca Hadalka Iyo Isgaarsiinta

Hordhac

Waxaa jira sababo badan oo keeni kara in arday qaar aysan hadlin ama aysan si la mid ah asxaabtooda kale ula xiriirin. Sababahaas waxaa ka mid noqon kara naafonimada maqalka ama naafonimo horumarineed. Ardayda leh daloolka cirridka sare (cleft palate) inta badan waxay ku hadlaan si aan caddayn ama aad loo fahmi karin. Sidoo kale, arday la kulmay xanuun maskaxeed ama dhaawac nololeed hore ama weli socda, wuxuu la kulmi karaa hadal aan caddayn, dib-u-dhac hadalka ah, ama gebi ahaanba inuusan hadlin.

Ardayda guryahooda lagu hadlo luqad ka duwan tan dugsiga lagu dhigto waxay sidoo kale la kulmaan caqabado is-dhexgal. Farqigaas luqadeed wuxuu sababaa in ardaygu uusan si buuxda uga qayb qaadan waxbarashada ama wada xiriirka fasalka, taasoo dhaawici karta kalsoonida iyo horumarka guud ee ardayga.

Waxaa jira sababo badan oo keeni kara in ardayda qaar aysan si sax ah u hadlin ama aysan ula xiriirin si la mid ah dhiggooda. Waxaa ka mid noqon kara:

- Dhibaato maqalka ah (dhagoolnimo) ama xanuun horumarineed.
- Xaalado dhismeed, sida dalool carridka ah ama faruurnaana ilaa ciridaka ah (cleft palate), taasoo hadalkooda ka dhigi karta mid aan caddeyn.
- Xaalado dhaawac maskaxeed ama xaalad xun oo ay la kulmeen.
- Ardayga oo ku hadla luuqad kale oo ka duwan tan lagu dhigto dugsiga.

Sidee Dhibaatooyinka Hadalka iyo Xiriirka ay Ardayda uga Hor Istaagi Karaan Waxbarashada?

- Carruurta yaryar badankood waxay la kulmaan caqabadaha hadalka iyo xiriirka, gaar ahaan haddii waalidkood ama masuulkooda aysan dhiirrigelin horumarka hadalkooda.
- Macallimiintu waa inaysan fudaysan ardayga maqalkiisu liito ama uu leeyahay xaalad horumarineed. Waxaa muhiim ah in la ogaado in ardayga la geeyay dhakhtar takhasus leh iyo natiijada baaritaankaas.

- Ardayda ku hadasha luuqad kale guriga ka hor inta aysan iskuulka imaan, waxay la kulmi karaan caqabad weyn marka lagu baro luuqad cusub.
- Ku adkaanshaha hadalka wuxuu uga dari karaa haddii ardaygu dareemo culeys, cabsi, ama marka uu la tartamayo ardayda asaagiisa ah.

Maxaad Macallin Ahaan Ugu Kaalmayn Kartaa Ardayda Leh Dhibaatooyinka Hadalka Iyo Lafalgalka Bulshada?

Deegaanka Dugsiga

- Ardayda waa in lagu dhiirrigeliyaa inay is ixtiraamaan, naxariis yeeshaan, oo la aqbalo kala duwanaanta luuqadaha, dhaqamada iyo awoodaha.
- Waxaa lagu dhiirrigelin karaa in dugsiga lagu casuumo dad waaweyn ama arday hore u lahaa caqabadaha hadalka si ay uga sheekeeyaan waaya-aragnimadooda.

Deegaanka Fasalka

- Dabeecadda macallinka waxay saamayn weyn ku leedahay ardayda. Haddii aad ardayga dhaleeceeyso, qayliso, ama niyad jabiso, ardayda kale waxay u qaadan doonaan inay sax tahay. Haddii aad u muujiso naxariis, aqbalid iyo garab istaag, ardayda kale way kugu dayan doonaan.
- Waa muhiim in ardayga la siiyo jawi daggan oo uu ku dareemo nabadgalyo iyo aqbalid si ay uga yaraato walaaciisa.

Saaxiibtinimada iyo Iskaashiga Ardayda

- Hubi in ardaygu leeyahay saaxiibbo caawiya oo aan eedayn ama xukumayn.
- Saaxiibadu waa inay fahmaan in ardayga uusan dooran habka uu u hadlo ama u xiriiriyo. Waa in la baro sida loo difaaco loogana ilaaliyo in la dhibo ama la handado.
- Ardaydu waxay samaysan karaan habab u gaar ah oo ay isku fahmaan, sida isticmaalka astaamo, calaamado (gestures), ama muuqaallo (visual cues).

Talooyin Waxbarasho

- Wax ka ogow sida ardayga ula xiriirayo qoyska. Haddii ay isticmaalaan luuqad gaar ah, isku day inaad wax ka barato si aad uga caawiso fasalka.
- Si tartiib tartiib ah u bar ardayga erayada cusub adigoo isticmaalaya sawirro, tusaalooyin iyo walxo lataaban karo.

- Qor magacyada walxaha kala duwan ee fasalka adigoo isticmaalaya farta la isticmaalo fasalka.
- Ardayda qaar waxay uga falceliyaan muuqaallo iyo calaamado badan intii ay erayo isticmaali lahaayeen. Istimmaal sawirro laga soo jaray jaraa'id ama la daabacay si ardaygu u doorto sawirka uu rabay halkii laga sugi lahaa inuu hadlo.

Qawaaniinta Fasalka

- Qorshee waqti aad si gaar ah ula hadasho ardayga, xitaa 5 daqiiqo maalintii, si uu u yeesho kalsooni badan.
- Ha dhammeeyo weedhahiisa. U dulqaado oo si nabadgalyo leh ugu dhiirrigeli inuu hadalkiisa dhammeeyo.
- Bar fasalkaaga inuu midba midka kale dhageysto oo la iska ilaaliyo in qof lagu qoslo ama la dhaleeceeyo marka uu hadlayo.
- Hababka Kale ee Looga Gudbi Karo Caqabadaha Xiriirka
- Ka dhig fasalka mid muuqaal wax lagu baro (visual learning), adoo isticmaalaya hab muuqaal-jir ahaaneed, muuqaallo kale, iyo qalab waxbarasho oo kala duwan.
- Hubi in ardaygu si tartiib ah u dhexgalo bulshadiisa, sababtoo ah la-hadlidda dadka kale waxay u dhistaa kalsooni.
- Istimmaal ciyaaro, gabayo iyo madadaalo si aad kor ugu qaaddo xiriirka ardayga.
- Haddii ardaygu ka walwalo dhawaaqa hadalka ee fasalka, u oggolow inuu isticmaalo meel xasilloon oo uu si tartiib ah wax u barto.

Gabagabo:

Kaalmaynta Ardayda La Kulma Dhibaatooyinka Hadalka Iyo La Falgalka Bulshada

Gebogebadii, ardayda la kulma dhibaatooyinka hadalka iyo la falgalka bulshada waa qayb muhiim ah oo ka mid ah bulshada waxbarashada, waxaana waajib nagu ah inaan si buuxda ugu baraarugno baahiyahooda gaarka ah. Marka si qoto dheer loo fahmo caqabadahooda, lana adeegsado xeelado wax ku ool ah sida is-dhexgalka firfircoon, tilmaamo muuqda, iyo taageero joogto ah, waxay ardaydani heli karaan fursad ay si buuxda uga qaybgalaan waxbarashada iyo nolol bulshada dhexdeeda. Macallimiintu waxay door weyn ka qaataan abuurista deegaan taageero leh oo kobciya kalsoonida, fahamka, iyo is-fahamka ardayda. Sidaas darteed, waxaa lama huraan ah in la helo faham iyo dulqaad, si loo xaqiijiyo waxbarasho loo dhan yahay oo aysan cidna ka harin. Waxaan ku dhiirrigelinaynaa dhammaan bahda waxbarashada inay kor u qaadaan wacyiga, aqoonta iyo dadaalka lagu taageerayo ardaydan si ay u gaaraan kartidooda buuxda.

Ardayda Leh Caqabado Xagga Dhaqanka, Dareenka Iyo Xiriirka Bulshada

Qaar ka mid ah ardayda waxay la kulmaan dhibaatooyin daran oo la xiriira xakameynta dabeecadahooda iyo dareenkooda, waxayna muujin karaan jawaabo aan habboonayn ama dareen aan munaasab ahayn marka ay la macaamilayaan dadka kale, oo ay ku jiraan macallimiinta iyo asxaabtooda. Dhibaatooyinkan oo ka duwan naafonimada kale, badanaa looma arko si fudud, waxayna isku muujin karaan qaabab kala duwan sida iska dhego-tirid ama rabshad.

Macallimiinta waxaa laga rabaa inay xasuustaan in ardayda ay mararka qaar xakameyn waayaan dhaqankooda ama dareenkooda. Tusaalooyinka waxaa ka mid ah ardayda qaba xanuunka autism, bipolar disorder, walaaca xad-dhaafka ah, cudurka obsessive-compulsive disorder ama waswaas (OCD), iyo xanuunka la dagaallanka amar-diidka (ODD).

**Severe
Autism**

**Mild
Autism**

**Upper
Autism**

Autism waa xaalad maskaxeed oo hoos timaadda xanuunka dhimirka maskaxda, taasoo saameysa sida uu qofku u fikirayo, ula falgalayo dadka kale, u hadli karo, iyo siduu u dareemayo dunida ku hareeraysan. Ootii samku waa cudur la xiriira neerfaha iyo korriinka, kaas oo saameeya sida dadku ula falgalaan dadka

kale, u wada xiriiraan, wax u bartaan, ama u dhaqmaan. Inkastoo autismka lagu ogaan karo da' kasta, haddana waxaa lagu sifeeyaa "xalad korriin" calaamadaha guud ee cudurkan waxa ay soo baxaan 2da sano ee ugu horreysa nolosha canugga. Autismku waxa uu leeyahay heerar kala duwan sida ka muuqata sawirka hoose.

Down sydorome: xaaladda Down syndrome-ka ama sawirnimadu waa xaalad hidde-side ah oo qofku ku dhasho koromosoomyo dheeraad ah. Tani waxa ay saameyn kartaa sida maskaxda iyo jirku u koraan, inta badan soomaalidu waxa ay u taqaan qofka noocan ah sawir ama dabbaal, ama qof dhimman. waa xaalad saameyn ku leh waxbarashada qofka, amaba ay adag tahay in uu waxbarato.

Bipolar disorder waa xanuun maskaxeed oo sababa isbeddello xad-dhaaf ah oo ku yimaada dareenka, tamarta, iyo habka uu qofku u fekeri ama u dhaqmo.

Anxiety waa xaalad caafimaad maskaxeed oo uu qofku dareemo walwal joogto ah, cabsi ama baqdin xad-dhaaf ah, xitaa marka aysan jirin wax muuqda oo cabsi leh.

Obsessive-Compulsive Disorder (OCD) waa xaalad caafimaad maskaxeed oo qofka ku keenta fikrado soo noqnoqda oo walbahaar leh (obsessions) iyo dhaqammo uu si qasab ah u sameeyo si uu walbahaarka uga yareeyo (compulsions).

Oppositional Defiant Disorder (ODD) waa xaalad carruurta iyo dhalinyarada ka dhigta kuwo si joogto ah ugu diida amarrada, u khilaafa dadka waaweyn, kana falceliya xanaaq iyo madax-adayg.

Sidee Macallin U Garan Karaa In Arday Qabo Dhibaatooyinka La Xiriira Dabeecadda, Dareenka, iyo Lafalgalka Bulshada?

Ardayga waxaa loo tixgeliyaa inuu qabo dhibaatooyinkan haddii uu muujiyo mid ama in ka badan oo ka mid ah calaamadahan muddo dheer, taasoo saameyn taban ku yeelata waxbarashadiisa:

- Inuu waxbarashadiisa ku liito sabab aan la xiriirin caqli-xumo, naafonimo dareen, ama xanuun.
- Inuu dhibaato ku qabo sameynta iyo sii wadidda saaxiibtinimo wanaagsan macallimiinta iyo asxaabtiisa.
- Inuu muujiyo dabeecado ama dareeno aan habboonayn xaaladaha caadiga ah.
- Inuu noqdo qof murugo badan ama niyad-jabsan.
- Inuu la kulmo xanuun jireed ama cabsi la xiriirta arrimaha dugsiga iyo nolosha gaarka ah.

Sidee Dhibaatooyinkan Uga Reebi Karaan Ardayda Waxbarashada?

Ardayda la kulanta dhibaatooyinkan waxay dhibaato ku qabaan fahamka dareenka dadka kale, xakameynta dareenkooda iyo dhaqankooda, iyo la macaamilka macallimiinta iyo ardayda kale. Qaar badan ayaa dareemi kara xanaaq, walaac ama cabsi badan, waxayna yeelan karaan xanaaq aan la xakameyn karin, amar-diido, ama iney ka-hor yimaadaan xeerarka dugsiga. Tani waxay adkeyn kartaa waxbarashadooda, gaar ahaan xaaladaha bulsho sida fasalka dhexdiisa.

Adigu Macallin Ahaan Maxaad Sameyn Kartaa Si Aad Ardaydan Ugu Darto Waxbarashada?

Hababka waxbarista ee ardayda baahiyaha garaadka ah qaba

Caruurta qabta xaalada Down syndrome-ka waxaa lagu guulaysan karaa in la baro akhrinta, iyada oo la isticmaalayo kaararka xarfaha (letter cards) waa hab fiican oo lagu baro ilmaha qaba xaalada garaadka ah iyo kuwa kale oo fayow intaba . inta badan xaraf walba waxaa la raaciyaa sawir, si ardaygu ugu xusuusto xarfka.

- 1- Sidoo kale barista ilmaha baahiyaha garaadka ah qaba waxaa loo adeegsan karaa habka ku celcelinta “Repetition Method”.
- 2- Habka maqalka iyo muuqaalka (Audio-visual method): Habkani waxa uu awood badan siinayaa ilmaha baahiyaha garaadka ah leh, maxaa yeelay maqalka iyo muuqaalka isku dhafani waxa ay soo jiidan karaan garaadka ardayga in ka badan walxaha caqliga kaliya lagu garto oo aan la arkeyn.
- 3- Kombuyuutarku waa hab kale oo wanaagsan oo wax lagu baro ilmaha dhimman garaad ahaan.

Deegaanka Dugsiga

- Waa muhiim in dhammaan ardayda la baro dhibaatooyinka la xiriira dabeecadaha, dareenka, iyo lafalgalka bulshada, si ay u fahmaan in ay yihiin dhibaatooyin waxbarasho, oo aanay ahayn wax ardaygu si kas ah u sameeyo.
- In la abuuro deegaan is-dhaxgal iyo faham badan, iyadoo la sharaxayo caqabadaha ay ardaydan la kulmaan si ay ardayda kale ugu dulqaataan.

Deegaanka Fasalka

- Deegaanka deggan iyo xeerar joogto ah ayaa caawin kara arday badan.

- Qaar ka mid ah ardayda waxay si fican ugu shaqeeyaan jadwal joogto ah oo la qorsheeyay si ay uga fogaadaan walaaca.
- Haddii isbeddel jiro, waa in ardayda loogu sii sheegaa si ay isugu diyaariyaan.
- In la helo goob ay ardaydu u isticmaalaan nasasho marka ay dareemaan xanaaq ama walaac.
- In si wadajir ah loo dejiyo xeerar fasalka oo cad, kuwaasoo la isku waafaqay, laguna dhajiyo derbiga fasalka si ay u noqdaan xasuusin joogto ah.

Asxaabta (Peers)

- Arday badan oo qaba dhibaatooyinkan waxay dhibaato ku qabaan sameynta iyo sii wadida saaxiibtinimo, waxayna u baahan yihiin dhiirrigelin.

- Ardayda kale waa in la baraa dhibaatooyinkan si ay u fahmaan sababta uu ardaygu dhaqmayo qaab gaar ah, iyada oo la xadidayo in la oggolaado xadgudub ama jirdil.
- In la qorsheeyo hawlo kooxeed si ay ardayda dhibaatooyinkan qaba ugu dareemaan inay qayb ka yihiin hawlahaan.

Talooyin Waxbarasho:

- Marka arday xanaaqo, waa in macallinku degganaado oo aanu kor u qaylin, balse si tartiib ah ula hadlo.
- Waa in la kala saaro dabeecadda iyo qofka. Hadii arday qaba dhibaatan uu booga jeexjeexo tusaale ahaan, halkii laga oran lahaa "Waad xun tahay," waxaa wanaagsan in la yiraahdo "Xumaanta in buugga lajeexo waa wax aan la aqbali karin."

- In la hubiyo in xeerarka iyo cawaaqibta ay yihiin kuwo caddaalad ah oo joogto ah.
- In ardayda lagu dhiirrigeliyo inay dareemadooda muujiyaan, sida inay isticmaalaan miisaan dareen (feeling scale) si ay u qiimeeyaan heerka xanaaqooda ama walaacooda.
- In la baro farsamooyinka dejinta sida neefsashada qotoda dheer iyo fikirka xasuus wanaagsan.

In la baro xirfadaha bulsho, sida loo akhriyo dareenka dadka kale iyo sida loogu dhega-nuglaado xeerarka wada sheekaysiga.

- In ardayda la dhiirrigeliyo inay xusuustaan waxyaabaha wanaagsan ee maalintooda ka dhacay.
- In la dhiirrigeliyo hadalka togan, maadaama ardayda badanaa maqlaan hadallo taban oo saameyn xun ku yeesha niyadooda.

Tell me about your day									
	HAPPY	SAD	ANGRY	CONFUSED	FRUSTRATED	PROUD	EXCITED	SCARED	NERVOUS
Mon.									
Tue.									
Wed.									
Thurs.									
Fri.									
Sat.									
Sun.									

www.child-behavior-guide.com

Ardayda Laxaadka Aragga Naafadda ka ah

Erayga naafonimada aragga wuxuu ka kooban yahay dhibaatooyin kala duwan oo dhanka aragga ah, laga bilaabo dhibaato yar ilaa mid daran ama xitaa indho la'aan buuxda ah. Qof waxaa loo tixgelinayaa inuu naafonimo aragga ah qabo haddii uusan si fican u arki karin xitaa marka uu xirto muraayadaha indhaha ee loo qoray. Arday badan oo ku nool dalalka dakhliga hooseeya waxay la kulmaan naafonimada aragga sababtoo ah ma haystaan muraayado sax ah; haddii ay heli lahaayeen muraayadaha saxda ah, ma ahaan lahayn kuwa naafonimo aragga ah qaba.

Sidee Macallin Ku Ogaan Karaa In Arday Uu Leeyahay Naafonimo Aragga?

Macallinku wuxuu ogaan karaa in arday uu leeyahay **naafonimo aragga** (ama aragga oo xaddidan) isagoo si dhow ula socdo dabeecadda iyo waxqabadka ardayga ee fasalka. Hoos waxaa ku qoran tilmaamo muhiim ah oo gacan ka siinaya macallinka.

Astaamahan soo socda waxay muujin karaan naafonimadda aragga noocyadeeda kala duwan:

- Indho casaan ah, baalasha indhaha oo bararsan, indho qoyan ama dareere ka imaanaya, indho aan toos u muuqan, indho kala duwan;
- Indhaha oo si deg deg ah uga dhaqaaqa dhinac ilaa dhinac ama si lama filaan ah u wareega;
- Bartamaha indhaha (buda isha) oo u muuqda cadaan ama daruuro leh halkii uu ka ahaan lahaa mid madow;
- Indho leexsan;
- Dhaqdhaqaaqyo joogto ah sida marmarid ama indhaha xoqid;
- Ardayga oo dareen u leh iftiinka oo ay suurtagal tahay inuu iska xiro ama ilinta ka qubato marka uu iftiin daran la kulmo;
- Isha isku laabid ama fooda xoqid marka uu wax akhriyayo ama shaqo dhow qabanayo;
- Dhibaato ku qabida helidda ama qaadista walxaha yaryar;
- Kaalmo dalbid iyo ku tiirsanaan dadka kale;
- Ardayga oo aan ka jawaabi karin tilmaamaha muuqaalka;
- Waxa uu si aad ah ugu dhoweeya walxaha indhihiisa si uu u arko;
- Madaxa ayuu dhinac leexinaya ama hal il daboolaya si uu wax u eego;
- Ardayga oo aan si wanaagsan u arki karin waxyaalaha fog;
- Isagoo daal dareemaya marka uu wax dhow eegayo (sida akhriska ama sawir-qaadista);
- Dhib ayuu kala kulmaa kala-soocidda xarfaha isku eg sida “b” iyo “d”;
- Si tartiib ah oo kalsooni la’aan ah ugu soconaya fasalka ama degaanka iskuulka;
- Inuu u muuqdo qof aan dabacsaney sida inuu wax tuuro ama si joogto ah u turunturoodo.

Haddii ardaygu leeyahay qaar kamid ah astaamahan, macallinku waa inuu la xiriiro waalidka ama masuulka si loo hubiyo in ilmuhu maro baaritaan indho haddii aan weli la sameyn.

Nolosha Ardayda Leh Naafonimada Aragga

Qaar ka mid ah ardayda gabi ahaanba waa indho la' yihiin. Qaar kale waxay leeyihiin arag yar, sida dareen iftiin (light perception), oo u oggolaanaya inay kala soocaaan habeen iyo maalin, inay arkaan daaqaadaha qolka, ama ogaadaan cabbirka qolka.

Ardayda leh dareenka iftiinka waxay yeelan karaan wacyigelin (spatial awareness), taas oo u sahlaya inay xitaa si taxaddar leh ugu socdaan jidka isagoo u arka jid dheer oo dhinac kafuran .

Kabta, sida ay u kala arkaan qof araggiisu “caadi” yahay (bidix) iyo qof qaba dhibaato arag laakiin leh arag yar wuxuu u arka (midig). Tani waa hal tusaale oo xaalad indhaha oo caadi ah, laakiin waxaa muhiim ah in la ogaado in xaalad indhaha oo kasta ay leedahay astaamo u gaar ah..

Sawirkani wuxuu iftiiminayaa qaab-aragga qofka qaba cudurka Retinitis Pigmentosa, oo ah xaalad sababta dhibaato arag oo sii xumaanaysa.

Sidee Aragga Naafonimadu Ardayga Uga Hor Istaagi Kartaa Waxbarashada?

Ardayda laxaadkooda aragga naafo ka ah waxay aad ugu tiirsan yihiin taabashada iyo maqalka si ay u fahmaan waxyaabaha ay baranayaan. Haddii tani aan la xoojin, ardaygu wuxuu dareemi karaa hoos-u-dhac dhanka waxbarashada ah.

Dhibaatooyinka Ay La Kulmi Karaan ardayda naafada araga qaba Waxaa ka mid ah:

- Aad ayey ugu adkaan kartaa inay si madaxbannaan iskuulka ku yimaadaan, maadaama ay dhibaato ku qabaan dhulka aan sinnayn, gaadiidka, iyo raadinta waddada saxda ah;
- Inay si sahlan ugu dhacaan caqabadaha ku dhex yaal iskuulka sida kuraasta iyo miisaska;
- Aad ayay ugu adkaan kartaa inay wax qoraan, akhriyaan, ama macluumaadka kaydsadaan, maadaama ay aad ugu tiirsan yihiin xasuus maqalka ah halkii ay wax ku xasuusan lahaayeen aragtidooda;
- Haddii fasalka uu mugdi yahay, ayey ku adkaan doontaa inay macallinka arkaan ama qoraallada sabuurada akhriyaan;
- Haddii macallinka uu tusaaleeyo sawirro ama qoraallo, ardayda laxaadhkooda aragga naafo ka ah kuma xirmi karaan casharka ilaa uu qof u sharxo ama ay dareemaan taabashada walxaha.

Maxaad Macallin Ahaan Sameyn Kartaa Si Aad Ardaydan Ugu Darto Waxbarashada?

Waxaa jira xeelado badan oo macallimiintu isticmaali karaan si ay u fududeeyaan waxbarashada ardayda aragga naafo ka ah:

Deegaanka Dugsiga

- U samee tilmaamo muuqda si ay u sahlanaato dhexwareegidda dugsiga (sida rinjiyeynta jaranjarooyinka);
- Xaqiiji in albaabbadu si buuxda u furmaan ama u xirmaan si looga hortago shilal;
- Hubi in waxyaabaha ay ardaydu isticmaalaan lagu dhejiyo meel joogto ah.

Fasalka Gudihiisa

- U oggolow ardaydu inay go'aamiyaan meesha ay rabaan inay fadhiistaan;
- Kala fogaanshaha kuraasta ha isku beddelin si lama filaan ah;
- Si joogto ah u nadiifi fasalka si ardaygu u helo waddo furan oo u sahlan.

Saaxiibada Fasalka

- Hubi in ardayga uu haysto saaxiibo taageero siiya, si loo fududeeyo ku milmidda bulshadiisa;
- Ku dhiirrigeli ardayda inay caawiyaan saaxiibkooda aragga naafo ka ah iyagoo la akhriyaya buugta ama u sharxaya waxyaalaha wuxuu u baahdo.

Talooyin Waxbarasho

- Had iyo jeer sharax waxa aad ku qoreyso looxa ama sawirrada aad sameyneyso;
- Adeegso alaab taabasho leh sida xarfo la dareemi karo, qalimaan leh khad dhumuc leh, iyo qalab xisaabeed;
- Adeegso maqalka, cod duubis, iyo qoraallo la weynayn karo si ardaygu si fican wax u barto;
- Si tartiib ah oo dulqaad leh ula dhaqan ardayda aragga naafonimada qabta, maadaama ay u baahan karaan waqti dheeraad ah si ay wax u qabtaan.

Ardayda Albinism-Ka Leh

- Ardayda qaba albinism waxay aad ugu nugul yihiin qorraxda, sidaas darteed waa in la hubiyaa in ay xirtaan dhar daboolaya jirka iyo koofiyado.
- Indhahooda aad bay ugu nugul yihiin iftiinka, sidaas darteed waa in loo oggolaado inay xirtaan muraayado madow.
 - Waa muhiim in la joojiyo takoorista ay la kulmaan dadka qaba albinism, loona xaqiijiyo in bulshada iyo fasalku ay si siman ula dhaqmaan.

ardeyga qabta albinism

Gabagabo

Macallimiintu waxay door muhiim ah ka ciyaari karaan hubinta in ardayda aragga naafonimada qabta aysan ka harin waxbarashada. Tallaabooyinka yaryar sida adeegsiga luuqad muuqata, bixinta qalab ku habboon, iyo abuuridda deegaan ammaan ah ayaa wax badan ka tari kara ku daridda ardaydan waxbarashada.

Ardayda Leh Naafonimadda Maqalka

Naafonimada maqalka waxay u kala duwanaan kartaa maqalka daciifka ah ilaa dhago la'aan buuxda. Waxay ka dhalan kartaa cudurro iyo fayrusyo (sida meningitis, jadeeco, busbus, qaaxada iwm), infekshanka dhegaha oo aan la daawaynin, sun, dhaawacyo madaxa ah, dhibaatooyin ku dhaca ilmaha inta uusan dhalan (haddii hooyada ay ku dhacaan cudurro sida rubella, herpes ama qaaxada), dhibaatooyin xilliga dhalmada (sida dhalmo degdeg ah, culeyska ilmaha oo hooseeya, dhaawac dhalmada ka dhasha, ama neef la'aan), daawooyin qaarkood, ama hiddo ahaan. Qayb yar oo ka mid ah ardayda ayaa leh waalidiin ama qaraabo qaba naafo maqalka. Qaar ardayda ka mid ah waa dhago la'aan buuxda halka kuwa kalena leeyihiin maqalka qayb ahaan hooseeya. Mararka qaar ardayda waxaa loo aqoonsadaa inay yihiin naafada maqalka, laakiin weli waxay leeyihiin awood maqal oo qiimo leh. Waa muhiim in si sax ah loo ogaado waxa ardaygu maqli karo iyo waxa uusan maqli karin.

Sidee macallinku ku garan karaa in arday qabto naafo maqalka?

Waa su'aal muhiim ah! In macallinku si degdeg ah u ogaado naafonimada maqalka (dhago la'aanta ama maqalka daciifka ah) waxay muhiim u tahay in ardaygu helo taageero ku habboon. Waa kuwan qaar ka mid ah astaamaha iyo tilmaamaha uu macallinku ku arki karo arday qaba naafonimada maqalka:

- In uusan ka jawaabin marka lala hadlo ama loo yeero, ama uusan weydiisan karin wuxuu rabo;
- In uusan si sax ah u hadlin, hadalka wax ka reebo, erayo khaldan isticmaalo, naxwe ahaan khaldan adeegsado, ereyo kooban ku hadlo, cod aan caadi ahayn ku hadlo (cod siman oo aan kor iyo hoos u kala badnayn), ama cod aad u sarreeya ama hooseeya isticmaalo;
- In uusan raacin tilmaamaha, fahmin hawsha loo sheegay, ama uusan su'aalaha ka jawaabin;
- In si isdaba joog ah u weydiiyo in hadalka ama jumlad ku soo celiyo;
- In uu madaxa u leexiyo si uu codka u maqlo, gaar ahaan haddii maqalku uusan u sinnayn labada dhagood;

- In uusan ka jawaabin marka meel buuq leh ama mugdi ah lagu jiro, ama marka meel fog laga jiro (sida ciyaar garoon);
- In uu umuuqdo mid aan feejignayn, si fududna wax uga jeedsado;
- In uu dareemo niyad jab ama ka fogaado dadka marka ay jiraan buuqyo badan;
- In uusan jecleyn inuu la falgalo dadka kale, u muuqdo mid xishood badan ama ka fogaada dadka kale, uusan ka qayb qaadan wada sheekaysiga;
- In uu qabbo hargab joogto ah ama caabuuq dhego ah oo dareere ka soo baxo (mararka qaar hurdi ah ama ur leh), si joogto ah u xoqo ama u jiido dhegaha, ama uu xanuunsado iyadoo uu dareemo qandho sareeya (sida meningitis ama duumada – oo inta badan sababa naafo maqal)

Haddii ardaygu muujiyo mid ama ka badan calaamadahan, macallinku waa inuu ku dhiirrigeliyo waalidka ama masuulka inuu ardayga geeyo baaritaanka maqalka ama xarun caafimaad haddii looga shakiyo infekshan dhegaha.

La Noolaanshaha Naafonimadda Maqalka

Ardayda qaba naafo maqal waxay inta badan la kulmaan:

- Dhibaato ay ku garan waayaan jihada codku ka imanayo;
- Dhibaato aanay ku fahmayn tilmaamaha la yiri ama lasheegay;
- Horumar hadal oo gaabis ah ama hadal aan qeexnayn;
- Dhawaq joogto ah oo ka yeeraya dhegahooda;
- Dhibaato ayna ku fahmayn codadka sareeya ama kuwa hooseeya (sida ereyada leh xarfo S, H, F ama fahamka codadka dumar iyo arday kale);
- Waxay ku hadlaan cod dheer sababtoo ah ma awoodaan inay si caadi ah u xakameeyaan codkooda.

Heerarka naafonimada maqalka waxaa lagu cabbiraa codka ugu hooseeya ee qofku maqlo, oo lagu cabbiraa decibel.

Maqal daciif ah

Wuxuu maqlaa codadka ka bilowda 25 ilaa 39 decibel (ma maqli karo saacad tiq-tiqa). Wuxuu la kulmi karaa dhibaato fahamka hadalka marka ay jirto buuq.

Maqal Dhexdhexaad Ah

Wuxuu maqlaa codadka ka bilowda 40 ilaa 69 decibel (ma maqli karo eey ciyaya ama makiinad nadiifin ah). Waxaa laga yaabaa inuu u baahdo qalabka maqalka dhagaha caawiya (hearing aid).

Maqal Daran

Wuxuu maqlaa codadka ka bilowda 70 ilaa 94 decibel (ma maqli karo ilmo ooyaya). Xitaa qalab maqalka ha helee, qofku wuxuu ku tiirsanaan karaa akhrinta bushimaha. Luuqadda calaamaduhu waxay noqon kartaa midda uu doorbido.

Maqal aad u daran (Dhago la'aan buuxda)

Wuxuu maqlaa codadka ka badan 95 decibel (ma maqli karo diyaaradda duulaysa). Luuqadda calaamaduhu waxay noqon kartaa tan ugu weyn ee uu adeegsado.

Ardayda leh naafo maqal heer sare ah gaar ahaan kuwa dhagoolayaal ah tan iyo dhalashada waxay badanaa ku fekeraan si muuqaal iyo dareen ku saleysan. Tani waxay tahay maadaama aysan korin iyagoo hadlaya ama maqla.

Sidee naafonimada maqalku uga hor istaagi kartaa ardayda waxbarashada?

Waxbarashadu aad ayay muhiim ugu tahay ardayda dhagoolayaasha ah iyo kuwa maqalkoodu daciif yahay, sababtoo ah waxay horumarinaysaa fikirkooda, kartidooda isgaarsiineed, iyo saaxiibaysiga. Maadaama waxbarashadu inta badan ku socoto hadal, waxaa jira laba caqabadood:

1. Sidee loogu gudbin karaa macluumaadka hadal ahaan loo sheegi lahaa?
2. Sidee loo horumarin karaa luqadda ardayga?

Su aalahan waxaa looga jawaabi karaa ardaydan maqalka naafada ka ah waa;

- In ardayga waa in loo ilaaliyaa inta uu hadalka ka haysto hada maadaama dadka intooda badan ay ku xiriiraan hadal ahaan.
- Waxaa kale oo ardayga loogu gud binkaraa macluumaadka luqada fara ka hadalka, ama suuldhabaalaha.
- Waxaa kale oo lagu gaadhsiin karaa macluumaadka sawir ahaan, ama macalinka oo casharka muuqaal ama sawir kugudbiyo.
- Waxaa kale oo loogu gudbin karaa casharka isagoo akhriya bishmaha.

Haddii ardaygu leeyahay fahamka luqada oo adag ama la'aan luqadeed, ma fahmi karo fikradaha aasaasiga ah ee waxbarasho uu u baahan yahay.

Maxaad sameyn kartaa adiga oo macallin ah si aad ugu darto waxbarashada Ardeydan?

Deegaanka Dugsiga:

- Weydii waalidiinta calaamadaha iyo astaamaha ay isticmaalaan u isgaarsiinta guriga si adiguna isticmaasho, kuna dhiirrigeli ardayda kale inay adeegsadaan.

Silhouette

- Bar dhammaan ardayda fasalka calaamado luuqadeed aasaasi ah si ay ula xiriiraan ardayda maqalku daciif yahay.
- Ka raadso ururada aan dawliga ahayn (NGO) ama kuwa dadka naafada ah taageera soo gaabinta calaamado luuqadeed oo loo adeegsan karo waxbarida ardaydaan (DPO).
- Iska yaree buuqa deegaanka fasalka iyo banaankiisa.

Fasalka Dhexdiisa:

- Joog meel iftiin leh si ardaygu u arko wajigaaga iyo hadalkaaga. Ha istaagin meel nalka ka dambeyo (sida daaqad ama albaab furan).
- Fadhiisi ardayga meel hore oo u dhow bartamaha fasalka si uu ku arki karo markaad wax dhigeysa.
- Hubi inuu leeyahay saaxiibo wanaagsan. U samee “kaalmeeye” ama saaxiib joogto ah oo caawiya.
- U oggolow caawiyihiisa inuu u qoro qoraallada si uu isagu diiradda u saaro daawashada iyo maqalka.

Talooyin Waxbarid:

- Ka hor intaadan hadlin, waa fiiro gaar ah siiso ardayga naafada maqalka qaba. Waxaad u adeegsan kartaa sawir (sida dhego) si loogu kala wareego hadalka.
- Ku celi celi wixii su'aalo ama jawaabo ay bixiyeen ardayda kale si ardayda dhagoolayaasha ah ay ula socdaan.
- Ku hadal cod dhexdhexaad ah, ha qaylin – qaylinta waxay adkeynaysaa akhriska bushimaha.
- Isticmaal muuqaallo, sawirro, iyo agab muuqaal leh sida ugu badan.
- Iska ilaali inaad afka qarsato markaad hadleyso.
- Ha u jeedsan sabuuradda markaad hadleyso.
- Qor tilmaamaha fasalka sabuuradda ama buugga ardayga.
- Samee tusaalooyin ficil ah markaad dhigayso.
- Soo koob casharka, hubi in ardaygu fahmay adigoo weydiinaya su'aalo.
- Haddii ardaydu jiran yihiin, ku dhiirrigeli waalidiinta inay si degdeg ah ula raadiyaan daaweyn.
- Ka hortag dhaawacyada maqalka sababaya, adigoo ardayda ka reebaya inay dhegaha iska garaacaan ama wax ku riixaan.

Gabagabo:

- Ardayda qaba naafonimada maqalka waxay la kulmaan caqabado gaar ah oo ku saabsan helitaanka iyo ka qayb qaadashada waxbarashada. Si kastaba ha ahaatee, iyadoo la adeegsanayo xeelado waxbaris oo ku habboon, agab waxbarasho oo la jaanqaadi karo, iyo jawi fasal oo loo dhan yahay, macallimiintu waxay door muhiim ah ka ciyaari karaan sidii ay ardaydani u gaari lahaayeen awooddooda buuxda.
- Waxaa muhiim ah in la xasuusto in naafonimada maqalku ay tahay mid kala duwan, baahiyaha arday kastaana ay yihiin kuwo gaar ah. Macallimiintu waa inay dadaal u galaan sidii ay u fahmi lahaayeen baahida gaarka ah ee arday kasta, iyagoo la kaashanaya ardayda laftooda, waalidkooda/mus uuliyiintooda, iyo xirfadlayaasha kale.

- Iyadoo la hirgelinayo istiraatiijiyado ay ka mid yihiin isticmaalka luuqadda dhegoolaha, qalabka gargaarka maqalka, agabka muuqaalka, iyo hababka waxbaris ee iskaashiga ah, macallimiintu waxay abuuri karaan jawi waxbarasho ee ardayda leh naafonimada maqalka ay ku kobcaan. Ka mid noqoshada buuxda ee ardaydan waxay hodminaysaa fasalka oo dhan waxayna kor u qaaddaa bulsho loo dhan yahay oo aqbala kala duwanaanshaha.
- Ugu dambeyntii, waxbarashada loo dhan yahay ee ardayda leh naafonimada maqalka ma aha oo kaliya xaq aadanaha, laakiin sidoo kale waa maalgashi mustaqbalka oo abuura muwaadiniin wax ku ool ah oo si buuxda uga qayb qaadan kara bulshadooda.

Ardayda Leh Naafonimada Jirka

Erayga “naafonimada jirka” wuxuu dabooli karaa dhibaatooyin badan oo ku saabsan shaqada jidhka, kuwaas oo u baahan kara xeelado kala duwan oo taageero ah. Qaar ka mid ah ardayda waxay u baahan karaan qalab ay ku socdaan sida kuraasta curyaanka, usha lagu socdo ama lacuskado, iyo wiishyada yar-yar. Kuwo kale waxay u baahan karaan taageero saaxiibbo, ama qoys si ay uga caawiyaan hawlaha maalinlaha ah sida quudinta iyo musqusha. Qaar ka mid ah ardayda waxay la dhasheen naafonimada naafonimada maskaxda iyo laf-dhabarka sida (*spina bifida*), ama waxyeello ka timid waqti dhalashada (sida *cerebral palsy*) ama dhaawac dhalasho. Inta badan ardayda waxay naafonimadani ku dhacdaa kadib shilal ama cudurro.

Sidee macallin u garan karaa arday qaba naafonimada jirka?

Naafonimada jirka waxay saamayn kartaa lafaha, murqaha, neerfaha, dheellitirka iyo isku-dubbaridka jirka. Ardaydu waxay la kulmi karaan dhibaatooyin ay ku qabi karaan qalimaanta ama u fadhiisan karaan si toosan taageerol a’aanteed. Ilmaha yar-yar waxay dib uga dhici karaan horumarka sida is rogida, fariisiga, gurguurashada iyo socodka. Qaar kale waxay la kulmaan xakamaynta kaadi-haysta ama saxarada. Naafonimada jirka mararka qaar way xanuun badan tahay, xanuunkaasna lama arki karo, waxayna keeni kartaa daal, murugo, xanaaq ama iwm.

Sidee bay naafonimada jirku uga saari karaa ardayda waxbarashada?

Mararka qaar, macallimiintu waxay u maleeyaan in ardayda naafo ah u baahan yihiin daryeel gaar ah, taas oo laga yaabo in ay keento in ardayga laga reebo waxbarashada. Laakiin run ahaantii, ardayga waxa laga yaabaa inuusan u baahnayn caawimo badan oo uu isagu u maarayn karo xaaladdiisa, ama uu heysto qoys ama saaxiibbo ka caawiya baahidiisa.

Dhibaatooyinka ugu waaweyn waxay noqon karaan:

- Iskuulku waa meel aan la geli karin, gaar ahaan haddii ay jiraan jaranjarooyin ama meelo aan sinayn.
- Musqulaha lama gaari karo, ma jiraan qalab gacan ka geysan kara sida biraha la qabsado.
- Ardayga oo ka baaqda waxbarashada maadaama uu dareemayo inuusan ku habboonayn deegaanka.

Waxaa muhiim ah in ardayga la la hadlo si uu u sheego baahiyihiisa. Haddii uu yahay mid yar ama xishood badan, la xiriir waalidiinta si aad u fahamto xaaladdiisa guriga.

Maxaad sameyn kartaa adiga oo h macallin?

Marka aad tahay macallin oo aad fasalkaaga ku jiraan arday qaba naafonimada jirka, waa muhiim inaad si xasaasi ah u fahamto baahiyaha gaarka ah ee ardaygaas, isla markaana aad abuurto deegaan waxbarasho oo ku saleysan fursad siman, taageero iyo ixtiraam.

Deegaanka iskuulka:

- La xiriir waalidiinta iyo kooxaha iskuulka sida kooxda horumarinta dugsiga (SIT0) si loo xalliyo arrimahaas.
- Codso qalab ka iman kara hay'adaha dawladda, NGO-yo ama dad deegaanka ah: sida kuraasta curyaanka, wiishyada, iwm.
- Haddii gaadiid la'aan ay jirto, la hadal gaadiidka deegaanka si loo helo rukhsad bilaash ah ama dadka qaado ama keeno.
- Mararka qaar xalalka ugu fiican waa kuwa sahlan sida in waddooyinka la simo ama la nadiifiyo.
- Dhis marinnada kuraasta curyaanka (ramps) ama gacmo-qabsiyada musqusha.

Deegaanka fasalka:

- Kala tasho waalidiinta iyo khuburada haddii kuraas ama taageero leh loo baahan yahay.

- Wax ka baddal miisaska: qaar waa in la lawaafajiyaa, la hoosaysiiyaa, ama kor loo qaadaa si kuraasta curyaanka u gasho.
- U adeegso alaab qiimo yar leh si aad u fududeyso fadhiisiga.
- Hubi in fasalku yahay mid la gali karo dhammaan: meelaha u dhaxeeya miisaska ayna cidhiidhi ahayn.
- Ka dhig agaasinka kuraasta mid furan, ardaydu ha ku xiraan boorsooyinkooda derbiga halkii ay dhulka dhigi lahaayeen.
- Fadhiisi ardayda naafada ah meel si sahal ah u gaari karaan kursigooda.

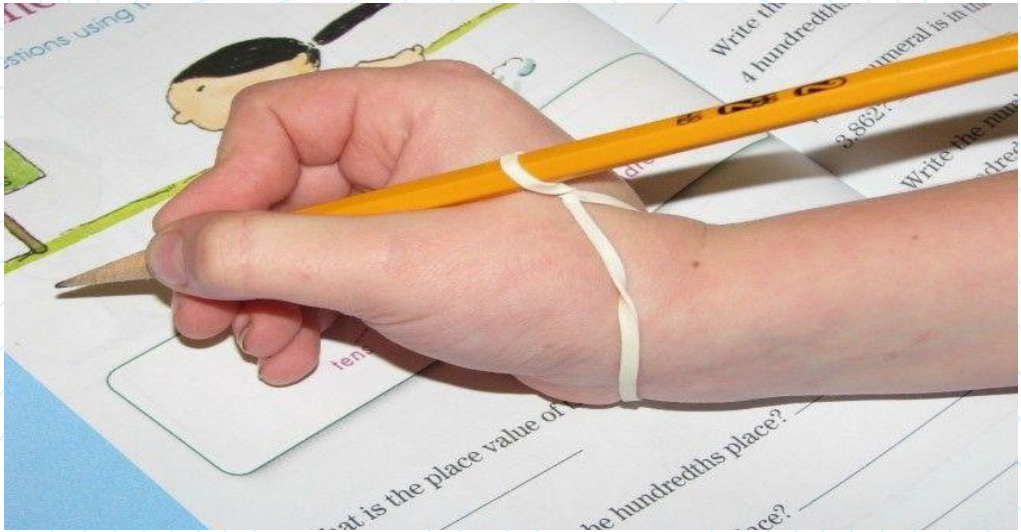
Saaxiibada/Ardayda kale:

- U hel ardayga koox asxaab ah oo caawiya si uusan u dareemin kelinimo.
- U xulo caawiyeyaal (asxaab gaar ah) kuwaasoo u caawiya inuu dhaqaaqo ama fasalka u gudbo.
- Ardayda kale ha la wadaagaan qoraalladooda si ay uga caawiyaan ardayga aan qori karin.
- Dhiirrigeli hawlgal saaxiibtinimo: sida inay ku caawiyaan musqusha, qaadista buugaagta, iwm.
- U sheeg ardayda kale in aysan ku ciyaarin qalabka caawinta (sida kuraasta curyaanka).
- Caawi marka ay tahay hawlo u baahan xirfad gacmeed (sida bog rogista).

Talooyin Waxbarid:

- Ha ku khasbin ardayga inuu muddo dheer isku istaago ama u fadhiisto hal qaab kaliya.
- Kormeer xaaladda ardayga si aad u aragto haddii uu dareemayo daal ama xanuun.
- Haddii ay adag tahay inuu u guuro fasallo kala duwan, macallimiinta iyaga ha u yimaadaan.
- Haddii taasi suurtagal ahayn, sii waqti dheeri ah si uu u guuro fasal ilaa fasal.
- U diyaari meel si fudud loo gaari karo oo loo fadhiisan karo.

- Dib-u-eeg casharka si uusan waxba uga maqnaan.

Isticmaalka Xadhig Jiidmahaya si uu u fududeeyo Qabashada Qalinka.

- Haddii uu u baahan yahay taageero musqul, la tasho ardayga ama qoyskiisa si aadan u ceebeyn.
- Haddii aysan jirin musqulo la heli karo, u oggolow inuu isticmaalo musqusha macallimiinta.
- U oggolow in qoyska ama ardaygu adeegsado taleefan ama sameecad si uu u duubo casharka.
- Wax ka baddal hawlaha: tusaale ahaan haddii casharka yahay uruurinta dhagxaan, koox ka mid ah ha baxdo, kan kale ha qoro.
- Inta lagu jiro ciyaaraha, samee kooxo si hawlaha qaar aysan ugu baahnayn dhaqdhaqaaq badan. Ka qayb galintu waa muhiim.
- Horumari xirfadaha dhaqdhaqaaqa: socod, orod, ciyaar, qoritaan, iwm.
- Haddii uu dhibaato ka qabo qoritaanka, ka hel talo xagga xirfadlaha caafimaadka.
- Isticmaal qalin weyn ama ku duub rubber band si uusan faraha uga siibin.
- Imtixaannada: codso waqti dheeri ah ama qof qora jawaabaha ardayga.
- Waalidiinta la xiriir si aad u ogaato haddii uu horay ula kulmay khabiir caafimaad.

Gabagabo:

- Ardayda qaba naafonimada jireed waxay la kulmaan caqabado gaar ah oo ku saabsan helitaanka iyo ka qayb qaadashada waxbarashada. Caqabadahani waxay noqon karaan kuwo la xiriira dhaqdhaqaaqa, helitaanka agabka waxbarashada, iyo ka qayb qaadashada hawlaha fasalka iyo iskuulka.
- Si kastaba ha ahaatee, iyadoo la hirgelinayo jawi waxbarasho oo loo dhan yahay, la adeegsanayo agab iyo qalab ku habboon, iyo xeelado waxbaris oo dabacsan, macallimiintu waxay door muhiim ah ka ciyaari karaan sidii ay ardaydani u gaari lahaayeen awooddooda buuxda.
- Waxaa muhiim ah in la xasuusto in naafonimada jireed ay tahay mid ballaaran oo ay ku jiraan xaalado kala duwan, baahiyaha arday kastaana ay yihiin kuwo gaar ah. Macallimiintu waa inay dadaal u galaan sidii ay u fahmi lahaayeen baahida gaarka ah ee arday kasta, iyagoo la kaashanaya ardayda laftooda, waalidkooda ama daryeelayaashooda, iyo xirfadlayaasha kale.
- Iyadoo la bixinayo taageero ku habboon, sida helitaanka jaranjarooyin ama la isticmaalayo agab waxbarasho oo uu la qabsaday (tusaale ahaan, buugaag waaweyn ama qalab taabasho), iyadoo lagu dhiirrigelinayo ka qayb qaadashada hawlaha fasalka iyadoo la tixgelinayo awooddooda, macallimiintu waxay abuuri karaan jawi waxbarasho oo ardayda leh naafonimada jireed ay ku horumaraan.

Hordhac

Carruurtu waa halbwalaha bulshada mustaqbalka, waana muhiim in dhammaan ardayda – si kasta ha ahaatee duruufahooda caafimaad ama naafonimo – ay helaan fursad waxbarasho oo buuxda, nabdoon, iyo waxtar leh. Cutubkan wuxuu si qoto dheer u eegayaa laba qaybood oo muhiim ah: ardayda la tacaalaya **Dhibaatooyin caafimaad** iyo kuwa leh **Naafonimooyin badan**. Waxaa la falanqeynayaa caqabadaha ay la kulmaan, saameynta ay arrimahani ku yeeshaan waxbarashadooda iyo noloshooda guud, iyo doorka muhiimka ah ee macallinka, waalidiinta, iyo bulshada si loo taageero. Talooyin wax ku ool ah iyo xeelado la isku halayn karo ayaa lagu bixinayaa si loo suurtageliyo waxbarasho loo dhan yahay.

Dhibaatooyinka Caafimaadka

Dhibaatooyinka caafimaadku waxay ardayda ka reebi karaan waxbarashada: cuduradu waxay sababi karaan naafonimo ama waxay uga sii dari karaan xaalad horey u jirtay. Tusaale ahaan, arday wuxuu dhaawac maskaxeed ka qaadi karaa duumo daran ama malaariyo, ama wuxu ka tari karaa lugaha ama gacmaha cudurka dabaysha (polio), sidoo kale wuxuu qaadi karaa bilharzia (Schistosomiasis) Cudurka wuxuu si gaar ah u saameeyaa caruurta iyo dadka ku dhaqan meelaha u dhow harooyinka, webiyada ama markuu ka cabbo biyo wasakh ah. Marka ardayga uu maqan yahay sababo caafimaad awgood, waxa uu lumin karaa fursadii uu waxbarashada kula jaanqaadi lahaa, kalsoonidiisana hoos ayay u dhici kartaa, siiba haddii uu dib u dhac badan sameeyo ama gebi ahaanba waxbarashada ayuu joojiyo karaa.

Qaar ka mid ah xanuunada joogtada ah ma keenaan naafo muuqata, laakiin waxay nolosha ardayga ka dhigaan mid adag iyagoo keenaya suuxdin ama dhibaatooyin dheefshiid. Qaar kale waxay keenaan xanuun joogto ah, taasoo saameyn ku yeelan karta tamarta ardayga iyo awoodiisa inuu yimaado dugsiga oo uu wax barto. Xaalado badani waa joogto, halka kuwo kalena ay marba heer gaaraan ama isbeddel sameeyaan.

Maxaad macallin ahaan u qaban kartaa si ardaydaas wax u bartaan?

Macallinka waa inuu ka shaqeeyaa sidii uu u taageeri lahaa ardayga qaba dhibaatooyinka caafimaadka, si uu u imaan karo dugsiga, waxna u barto si raaxo leh intii suurtagal ah, una la jaanqaado casharrada. Macallinku waa inuu dareemo haddii arday Si joogto ah uga maqnaado dugsig ama uusan si fiican u diiradda saareynin casharka; waa inuu ardayga wax ka waydiiyo xaaladdiisa; sidoo kalena wuxuu la xiriiri karaa waalidiinta ama mas'uuliyiinta ardayga, maamulaha dugsiga, kooxda maamulka, IECo-ga dugsiga iyo kooxda School Inclusion Team (SIT) waa koox taageera ardayda leh baahiyo gaar.

Talooyin wax ku ool ah

- Hubi in dugsigaagu leeyahay biyo nadiif ah oo ardaydu cabbaan.
- Haddii la heli karo, keen cunto fudud oo loogu talagalay ardayda laga yaabo inay dareemaan dhibaato ama gaajo, dhiirrigeli in dugsigu bixiyo hal cunto maalintii. Waxaa jiri kara barnaamijyo dawladeed, ururo caalami ah ama NGO-yada maxalliga ah oo taageeri kara arrintan.
- Haddii waalid, arday ama qof kale kuu sheego xog caafimaad ama xaalad gaar ah oo ku saabsan arday, waa in xogtaas aan lala wadaagin dad kale, arday kale ama macallimiin kale adigoo haysan oggolaansho rasmi ah.
- U oggolow ardaydu inay beddelaan fadhigooda ama kursiga haddii ay u baahdaan. Waxaa dhici karta inay u adkeysan waayaan inay waqti dheer fariistaan.
- Haddii arday kuu muuqdo daallan ama tabar daran, la hadal oo waydii sida uu dareemayo. Haddii uu sheegto madax-xanuun, calool-xanuun ama astaamo kale, kula tali waalidiintiisa inay u raadiyaan daryeel caafimaad.
- Haddii aad ka walaacsan tahay xanuunka ardayga, waydii haddii uu xanuun dareemayo. Haddii ay sidaas tahay, ku dhiirrigeli inuu mararka qaar dhaqaaqo. Haddii suurtagal tahay, u raadi daryeel sida jimicsiga (physiotherapy). Duugis ama riixid jirka oo fudud (massage) badanaa way caawisaa.
- Kala hadal IECo-ga iyo kooxda SIT haddii bulshada deegaanka ka caawin karto safarka ardayga ama ay jiraan tabaruceyaal caawin kara ardayga toddobaadkii dhowr saacadood.

- Si deggan oo habboon ugu sheeg ardayda kale xaaladda ardayga bukaanka ah si aysan u argagixin ama u faafin warar khaldan.
- Haddii arday waxbarashada ka maqnaado, la hadal ardayda kale si aad u ogaato sababta. Kala tasho maamulaha dugsiga inta maalmood ee laga sugi doono ka hor inta aan lala xiriihin waalidka.
- Haddii arday uu maqnaan doono wax ka badan toddobaad, u dir shaqo guri (homework) iyadoo loo sii marinayo walaal ama saaxiib guri ku dhow.
- Saddexdii biloodba mar dib u eeg buugga xaadirinta oo fiiri ardayda maqnaatay wax ka badan laba maalmood. Qor casharrada ay ka maqnaayeen si aad u ogaato waxa ay seegeen ama ka maqnaayeen.
- La tasho macallimiinta kale iyo maamulaha si aad u qorsheysaan hab lagu caawin karo ardaydaas. Ma jiraan arday karti badan leh oo qaban kara casharro iskaa ah?
- Haddii arday si joogto ah guriga uga maqnaado caafimaad awgiis, u tag todobaadkii mar ama laba jeer, u keen shaqo guriga ah, waalidiinta ama mas'uuliyiintana u sharrax.

Haddii arday uu suuxdin ku dhacdo, tusaale ahaan xanuunka suuxdinta (epilepsy), raac talaabooyinkan gargaarka degdegga ah

- **Degganow** – deganaantaada waxay dejinaysaa ardayda kale.
- **Fiiri agagaarka** – haddii uusan ardaygu halis ku jirin, ha dhaqaajin. Ka fogee alaabta adag ee ku dhow.
- **Haddii suuxdintu dhacdo fasalka dhexdiisa**, ardayda kale u sheeg inay si degan fasal kale u galaan.
- Qor waqtiga uu suuxdintu bilaabmay.
- Haddii ardaygu istaagay laakiin uu yahay mid wareersan, ka fogee khatarta oo fadhiisi.
- Dhig wax jilicsan madaxiisa hoostiisa – sida funaanadda dugsiga.
- Ha isku dayin inaad xakameyso dhaqdhaqaaqiisa.

- Waligaa wax ha gelin afkiisa aan ahayn wax loogu tala galay.
- Haddii suuxdintu ka badan tahay 5 daqiiqo, wac ambalaas ama caawimaad caafimaad.
- Marka uu suuxdintu dhammaado, u dhig ardayga si uu si nabad ah u neefsado, hubi inuu neefsanayo si dabiici ah.
- Haddii uu neefsan la'yahay kadib suuxdinta, wac dhakhtar.
- La joog ilaa uu si buuxda uga soo kabanayo.
- Hayso buste ama maro jilicsan si loogu isticmaalo xaaladaha suuxdin ama miyir-beelka.
- Marka uu ardayga soo kaco suuxdinta, deji, una sheeg inuu fiican yahay. Badanaa madax xanuun iyo daal ayay dareemaan.
- Waxaa laga yaabaa inay iscebsadaan ama aysan xasuusan waxa dhacay – u muuji naxariis.
- Haddii uu dharka ka wasakhoobo, sii dhar nadiif ah kana beddel kiisii hore.
- Ardayda kale u sheeg in ardaygu badbaaday, waxbana u dhimmin xanuunkii.
- Bar ardayda fasalka si waafaqsan da'dooda iyo heerka ay wax u fahmayaan – sheeg in aysan cudurkaan ugudbaynin qof kale, mana ahan sixir ama in la sixray.
- Hubi in dhammaan macallimiinta dugsiga ay helaan tababar gargaarka degdegga ah.

Qaabka soo kabashada

Habab wax ku ool ah oo lagu dhiirrigeliyo caafimaadka ardayda

- Waalidiinta iyo bulshada bar faa'iidada talaalka. Ku martiqaad kalkaaliyaal ama dhakhaatiir si ay u wacyigeliyaan bulshada.
- Waalidiinta ku dhiirrigeli in ay ardayga u geeyaan daryeel caafimaad sida ugu dhaqsaha badan.
- Haddii loo baahdo, ku dhiirrigeli IECo, kooxda SIT ama ururka waalidiinta Parent-Teacher Association (PTA) (Ururka Waalidiinta iyo Macallimiinta) inay lacag u ururiyaan daaweynta.
- Waalidiinta kula tali inay ilmaha siiyaan cunto yaryar oo badan iyo biyo nadiif ah. Haddii uu ardaygu shuban hayo, u sheeg in la siiyo milixda lagu qaso sonkor iyo biyo la karkariyey oo qabow.

Dhibaatooyinka caafimaad waa caqabado saameeya caafimaadka jirka, maskaxda ama nafsadda qofka, kuwaas oo si toos ah ama dadban u dhaawici kara tayada nolosha qofka. Qof kasta wuu la kulmi karaa dhibaatooyin caafimaad, gaar ahaan haddii ay jiraan duruufo nololeed oo adag sida faqri, nadaafad xumo, cunto la'aan, ama adeeg caafimaad oo liita.

Dhibaatooyinka caafimaadku waxay noqon karaan kuwo joogto ah (sida xanuunada daba dheeraada) ama kuwa kedis ah (sida dhaawacyada iyo infekshannada). Waxay si gaar ah u saameeyaan carruurta, dadka waayeelka ah, iyo dadka naafada ah.

Wax ka qabashada dhibaatooyinka caafimaad waxay u baahan tahay:

- Wacyigelin bulshada dhexdeeda
- Helitaan adeeg caafimaad oo tayo leh
- Nadaafad iyo cunto nafaqo leh
- Iyo daryeel maskaxeed iyo mid nafsaani ah

Daryeel caafimaad oo joogto ah iyo ka hortag wanaagsan waxay horseedi karaan bulsho caafimaad qabta, shaqayn karta, kuna nool nolol tayo leh.

Ardayda leh naafonimo badan

Cudurro carruurnimo ama dhibaatooyinka xiliga dhashada dhaca ayaa keeno inta badan sababa naafooyin badan (gaar ahaan kuwa la xiriira horumarka maskaxda). Tusaale ahaan, arday ayaa noqon kara mid maqal iyo aragba la'. Maqalka oo yaraada wuxuu sidoo kale sababi karaa dhibaatooyin ku yimaada hadalka. Ardayga leh naafooyin badan, caqabadaha ugu waaweyn waxay noqon karaan isgaarsiinta.

Inkastoo arday uu yeelan karo hal ka badan naafo, isku day inaad fahanto midka uu ugu yar yahay culays ahaan oo aad xoogga saarto sidii aad u taageeri lahayd ardayga dhinacaas. Tusaale ahaan, haddii ardaygu yahay mid maqal iyo aragba la', laakiin uu leeyahay arag yar oo ka fiican maqalka, waxaad xoogga saari kartaa baridda af-gacmeedka aasaasiga ah si uu uga faa'iidaysto isgaarsiinta.

Xasuuso in xaalado badani ay sii xumaan karaan marka waqtigu socdo, sidaas darteed, in la sameeyo wax qabasho goor hore ah (early intervention) aad bay muhiim u tahay si ardaygu u helo xirfado iyo agab uu si madax bannaan ugu noolaado intii karaankiisa ah.

Isticmaalka talooyinka la bixiyo waqti hore oo ku saabsanaa naafonimada kala duwan ayaa sidoo kale caawin kara. Laakiin, sida naafonimada kale, ma sahlana in la saadaaliyo sida arday leh naafooyin badan uu u saameyn karo iyo waxa uu awoodo ama uu awoodi waayo.

La qaado waqti aad ku baranayso ardayga

- Waa maxay noocyada isgaarsiineed (hadal, sawirid, af-gacmeed, qoraal, muujin, taabasho) ee ugu fiican ardayga? Isticmaal inta badan noocyadaas. Ku dhiirrigeli ardayda kale ee fasalka inay sidaas oo kale sameeyaan.
- Waa maxay waxa uu ardaygu horey u qaban karo? Ka fikir hawlo dhiirrigeliya inuu sii sameeyo waxyaabahaas iyo kuwa la mid ah si uu xirfadiisa u kordhiyo. Xasuuso in waxbarashadu waqti qaadan karto, dhisidda kalsoonida ardaygu waa muhiim.
- Waa maxay waxa uu xiiseeyo ama jecel yahay ardaygu? Adeegso xogtan si aad u qorsheysid hawlaha iyo casharrada – haddii uu xiiseeyo, wuxuu u badan yahay inuu isku dayo.
- Waa maxay waxa uu ardaygu ku dhibtoodo? Ka hel taageero dadka kale oo gacan ka siiya, adiguna tus siyaabaha uu uga gudbi karo dhibaatooyinkaas markaad fursad u hesho.

- Weydii macallimiinta kale, waalidiinta/mas'uuliyiinta ardayga iyo ardayga laftiisa, iyo dadka kale ee bulshadooda leh xaalado la mid ah waydii wixii talo iyo waayo-aragnimo ah.
- U kala qaybi xogta iyo casharrada tallaabooyin yaryar haddii loo baahdo. Si tartiib tartiib ah u sii xogta.
- Sii waalidiinta/mas'uuliyiinta hawlo ay la sameeyaan ilmahooda guriga si uu horumar uga gaaro waxbarashada.
- Diiwaangeli oo u dabaaldega horumarka iyo guulaha cusub oo ay gaaraan ardayga – la wadaag warkan isaga, waalidiinta/mas'uuliyiinta, macallimiinta kale iyo shaqaalaha dugsiga.

Naafonimada badan waa xaalad ardaygu la kulmo in ka badan hal nooc oo naafanimo ah, taasoo saamayn karta awooddiisa waxbarasho, isgaarsiin iyo ka-qaybgal bulsho. Waxaa muhiim ah in la fahmo in carruurta leh naafonimooyin badan aysan ahayn kuwo aan waxba qaban karin, balse ay u baahan yihiin taageero gaar ah, dulqaad, iyo faham qoto dheer.

Sida si wax ku ool ah loogu caawiyo ardayda leh naafonimooyin badan:

- Waa in la adeegsadaa xeelado waxbarasho oo kala duwan oo la waafajiyay baahiyahooda.
- Waxaa muhiim ah in macallimiinta, waalidiinta, iyo bulshada ay iska kaashadaan bixinta fursado waxbarasho oo siman.
- Isgaarsiinta waa furaha ugu weyn waana in la sameeyaa wadiiqooyin fududeeya isfahamka ardayga iyo macallinka.

Ugu dambeyn, naafonimada badan ma aha caqabad joogto ah oo joojinaysa horumarka, balse waa xaalad u baahan xalal xagga waxbarashada ah oo si naxariis iyo xirfad leh loo wajaho.

Gunaanad

Ardayda la tacaalaya dhibaatooyin caafimaad ama naafonimooyin badan waxay mudan yihiin in si gaar ah loo daryeelo, loo fahmo, loona taageero. Dhibaatooyinka caafimaadku waxay carqaladeeyaan waxbarashada, gaar ahaan marka aysan jirin helitaan adeeg caafimaad oo tayo leh, halka naafonimada badani u baahan tahay qorshe gaar ah oo ku wajahan baahiyaha isbiirsaday ee ardayga.

Macallimiintu waxay door muhiim ah ka ciyaaraan sidii carruurta loogu abuuri lahaa jawi waxbarasho oo furan, taageero leh, oo xambaarsan dulqaad iyo faham. Bulshada inteeda kale – waalidiin, maamulka dugsiga, iyo kooxaha taageerada – waa in ay garab istaagaan dadaalkaas. Marka la helo isfaham, iskaashi, iyo qorshe la taaban karo, waxaa suuragal ah in carruur kasta – si kasta oo duruufihiisu yihiin – uu gaaro horumar waxbarasho oo muuqda. Naafonimo iyo xanuun toona ma aha caqabad aan laga gudbi karin, balse waa waddo u baahan faham, dadaal, iyo niyadsami.

Ardayda hibada leh ama kartida sare leh

Carruurta leh hibada iyo kartida sare waa arday si gaar ah u leh awood cilmiyeed, hal-abuur, iyo fikir sare oo ka duwan kana horumarsan da'dooda. Waxay si fudud u fahmaan fikradaha adag, waxayna muujiyaan xiise ballaaran oo ay u qabaan barashada, su'aalaha, iyo xallinta dhibaatooyinka. Carruurta waxay inta badan leeyihiin xusuus dheer, af-barasho hodan ah, iyo rabitaan joogto ah oo ay wax ku baranayaan. Sidaas darteed, waa muhiim in la aqoonsado oo si gaar ah loo taageero si ay u horumariyaan kartidooda una helaan fursado waxbarasho oo waafaqsan heerka ay joogaan, si aysan uga niyad-jabin waxbarashada ama uga dhex bixin bulshada iyo ardayda kale. Waxaa waajib ah in nidaamka waxbarasho uu la qabsado baahidooda si loo kobciyo hibadooda loogana fogaado in la dayaco awooddooda qiimaha badan.

Waa maxay macnaha “hibo leh iyo karti sare leh”?

Macnaha “hibo leh iyo karti sare leh” waxaa loola jeedaa carruur ama arday leh awood aan caadi ahayn oo dhanka garashada, hal-abuurka, ama xirfadaha gaar ahaaneed ah. Carruurta waxay si fudud u fahmaan fikradaha adag, waxayna muujin karaan dadaal, xusuus, iyo faham ka sarreeya da'dooda.

Hibo leh waxaa laga wadaa qof leh awood dabiici ah oo gaar ah, sida hal-abuur, farshaxan, muusig, ama faham deg deg ah oo cilmiyaysan.

Karti sare leh waxay tilmaamaysaa qof aad ugu fiicnaan kara tacliinta ama xirfado gaar ah, sida xisaabta, sayniska, ama akhriska, si ka degdeg badan ama ka qoto dheer sida caadiga ah.

Tusaale ahaan: Arday si fudud u xallin kara su'aalo adag oo xisaabeed, Mid kale oo hadal iyo qoraal ku leh af hodan ah oo ka horreeya da'diisa, Ama mid muujinaya hibada farshaxanka ama ciyaaraha si gaar ah

Marka la isku daro, “hibo leh ama karti sare leh” waa carruur mudan in si gaar ah loo aqoonsado oo loo kobciyo awoodahooda.

Ardayda hibada leh ama kartida sare leh waa kuwa leh:

Kartida ay ku garan karaan kuna xallin karaan dhibaatooyin adag ama aan caadi ahayn, Kartida ay si dhaqso leh u fahmaan oo u farsameeyaan xogta, Kartida ay xiriir iyo isbarbardhig u dhex dhigi karaan arrimo kala duwan oo ay wax uga arki karaan xaglo kala duwan, Fahamka fikradaha guud iyo kuwa adag, Xusuus sare leh oo aad u faahfaahsan, Jecel akhriska oo ay ku akhriyaan buugaag ka sarreeya da'dooda celceliska, Af-barasho sare leh iyo xirfado wacyi-gelin wanaagsan, Xiise u leh mowduucyo kala duwan, Ku dadaala su'aalo badan iyo isweydiin joogto ah, Leh xiise xooggan oo muddada dheer ah (kaasoo laga yaabo inuu mararka qaar isbedbeddelo), Dadaal dheer u geli kara hawlo ay xiiseynayaan.

Sidee bay ardayda hibada leh iyo kartida sare leh ugu hareen karaan waxbarashada?

- Waa in aan xasuusannaa in ardaydu in kastoo ay caqli ahaan sare u dhaami karaan kuwa kale, ay ku dhibtoon karaan dhinacyada bulsheed iyo dareen ahaanba.
- Wax bay si kale u bartaan mararka qaarna si dhaqso leh bay u fahmaan waxyaabaha, taasoo keenta inay dhalliilaan haddii aan si buuxda loo fahmin.
- Ardayda qaar waxay saaraan cadaadis badan naftooda, taasoo keenta walwal iyo niyad-jab.
- Ardayda kale waxay ka maadstaan ama ka saaraan kooxaha wada shaqaynta, taasoo keenta kalinimo iyo dareen kala-duwanaa.
- Macallimiin badan ma garanayaan in fasalkooda ay ku jiraan arday hibo leh, sidaas darteed looma diyaariyo waxbarasho u gaar ah.
- Macallimiin badan waxay diiradda saaraan ardayda celceliska u baahan. Sidaas darteed, kuwa hibo leh lama dhiirrigeliyo, taasoo keenta caajisnimo ama dabeecado xunxun.

Maxaad Macallin Ahaan U Qaban Kartaa Si Aad Ugu Darto Ardaydan?

- Baro ardayga si shaqsiyan ah: awooddiisa, daciifnimadiisa iyo waxyaabaha uu xiisaynayo.
- Faham sida uu u fekeri si aad u samayso hawlo dheeri ah oo maskaxda u roon.
- U diyaari hawlo heerar kala duwan leh, si arday kasta ugu guuleysto heerka uu joogo.
- Isticmaal tusaalooyin la xiriira nolosha dhabta ah si ay u bartaan xirfado la isticmaali karo meel kasta.
- Ku dhiiri ardayda si ay u caawiyaan ardayda kale. Mararka qaar ardayda ayaa si ka wanaagsan macallinka wax u bara ardayda kale.
- Isticmaal koox-kooxayn kala duwan. Tani waxay fursad u siinaysaa ardayda in ay is-dhiirrigeliyaan oo ay wax wadaagaan.
- Ogaaw in arday hibo leh aysan dhammaanba wax kasta ku fiicnayn. Qaar waa ku fiicnaan karaan xisaabta laakiin dhibaato ku qaba ciyaaraha ama wada xiriirka.
- U diyaari hawlo go'aan qaadasho ah si ay u fahmaan mas'uuliyadda ficilkooda iyo saameynta go'aanadooda.
- Dhiirrigeli ardayga inuu si madax-bannaan wax u barto. Tusaale ahaan, ha ballaariyo hawsha qoraalka si hal-abuur leh.
- Si joogto ah u sii hawlo cilmi-baaris ah ama mowduucyo dheeraad ah.
- Ardayda qaarkood waa walwalaan oo is-cuqadadeeyaan badanaa, sidaas darteed bar farsamooyinka degganaanta sida neefsashada qoto dheer ama feejignaanta.
- Ka caawi in ay helaan dad lataliya oo ku xeel dheer xiisaha ay qabaan. Tusaale, haddii uu xiiseeyo xoolaha, u raadi dhakhtar xoolaha ama beeraley uu la shaqayn karo.
- Isticmaal "kobcin toosan" oo ka dhig hawsha mid ka baxsan heerka casharka, halkii aad ku celin lahayd isla hawsha marar badan.
- Isticmaal fikrado laga bilaabo xusuusta macluumaadka fudud ilaa heerarka sare ee fikirka sida falanqaynta, qiimaynta, iyo abuurista. si aad uga dhigto su'aalaha iyo hawlaha kuwo la jaan qaadi kara kartida sare leh.

Hordhac

Cutubkan waxa uu ka kooban yahay shan cashar , waxaana uu si faahfahsan uga hadlayaa agabka teknoolojiyadda casriga ah ee loo adeegsado waxbarashada loo dhan yahay, gaar ahaan dadka baahiyaha gaarka ah qaba, mowduucyada uu cutubkani xoogga saarayo waxaa ka mid ah, fahan guud oo la xiriira teknooliyadda waxbarashada iyo sidoo kale waxa uu cutubkani waxa uu xooga saarayaa agabka baris-barashada ee dadka baahiyaha aragga, baahiyaha maqalka, jirka intiisa kale iyo maskaxda qaba.

Cutubkan Waxa Uu Ka Kooban Yahay Shan Cashar Oo Kala Ah:

- 1- Xiriirka ka dhexeeya teknoolojiyadda iyo waxbarashada
- 2- Agabka baris barashada ee dadka baahiyaha aragga qaba.
- 3- Faa'iidooyinka agabka baris-barashada ee baahiyaha gaarka ah.
- 4- Agabka baris barashada ee dadka baahiyaha Maqalka qaba
- 5- Agabka baris barashada ee dadka baahiyaha graadka qaba

Casharka 1aad: Xiriirka Ka Dhexeeya Teknoolojiyadda Iyo Waxbarashada

casharkani waxa uu iftiiminayaa fahanka guud ee teknoolojiyadda waxbarashada qeybeeda kala duwan, iyo sida ay muhiim ugu tahay waxbarashada, sidoo kale waxa uu daboolka ka qaadayaa xiriirka ka dhexeeya waxbarashada iyo teknoolojiyadda, gaar ahaan waxbarashada gaarka ah iyo tan loo dhan yahay.

Erayga tignoolajiyadu waxa uu ka yimid laba erey oo Giriig ah, techne iyo logos. "Techne" macneheedu waa fanka, xirfada, farsamada gacanta, ama habka. "Logos" macnaheedu waa: "odhaahda lagu muujiyo fikirka gudaha". isku xirka waxa uu ka dhigan yahay in tignoolajiyada si maldahan loo turjumi karo si uu macnihiisu unoqdo "qeybta aqoonta ee la xiriirta farshaxanka."

Tignoolajiyadu waa sida aqoonta loogu adeegsado hal abuur soo saaray qalab si habaysan oo fudud u qaban kara hawlo badan oo la xiriira aadanaha iyo shaqooyinka maalinlaha. sidoo kale technoolojiyaddu waxa ay ka caawinaysaa aadanaha in uu beekhaamiyo waqtigiisa iyo dhaqaalihiiisa isla markaana uu gaaro yoolkiisa isaga oo kaashanaya agab la hormariyey oo la jaanqaadaya caqliga aadanah. tiknooloojiyaddu waxa ay ku lug leedahay habab kala duwan oo wax loo qabto. Waxay suurta gelisaa isdhexgal ku tala gal ah, iyo mid aan ku tala gal aheyn oo ka dhexeeya agabyada kala duwan , dadka iyo nidaamyada jira. Tiknoolajiyadu waa qayb aqooneed oo loo isticmaalo in lagu abuuro agabka, farsamaynta walxaha, iyo hagidda shaqooyinka kala duwan.

Casharka 2aad: Baris barashada ee dadka baahiyaha aragga ah qaba:

Dadka baahiyaha gaarka ah qaba waxa ay xaq u leeyihiin waxbarasho, sida ku cad diinta islaamka, axdiyada caalamiga iyo xeerarka dalka, waxa ay qabaan baahi gaar ah oo ay tahay in mudnaan gaar ah la siiyo, si aysan u dareemin in la dayacay, sidoo kale waxaa lagama maarmaan ah in la helo agab suuragelinaya waxbaristooda, haddaba casharkan waxa aan xoogga ku saareynaa agabka barisbarashada ee dadka baahiyaha aragga ah qaba.

Aragga oo daciifa iyo indho la'aan

Ma jiro arday aragga ka naafooba si caadi ah , naafadu waxay noqon kartaa natiijada xaalado kala duwan oo uu la kulmo ardaygu xilliyadda noloshiisa, ama waxa ay noqan kartaa cudur uu ku dhashay saameynta ka dhalata cudurraddaas waxa ay yeelan kartaa awoodo kala duwan oo kala ah, in qofku guud ahaan aragga uu lumiyo,ama qeyb ahaan in uu lumiyo, ama in uu daciif noqdo.

Agabka Baris Barashada Ee Dadka Baahiyaha Aragga Qaba

waxaa jira agabyo kala duwan oo wax akhriska ka caawinaya dadka baahiyaha aragga ah qaba, agabyadaas waxaa ka mid ah:

1-Farta Bareelka:

										برايل بالحروف العربية Braille Arabic alphabet									
⠁	⠃	⠉	⠇	⠑	⠋	⠊	⠎	⠌	⠍	⠏	⠕	⠖	⠗	⠘	⠙	⠚	⠛	⠜	⠝
A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	ط	ص	ظ	ع	ق	ر	ت	ث	ج	ح
⠏	⠑	⠎	⠌	⠍	⠋	⠊	⠎	⠌	⠍	⠏	⠕	⠖	⠗	⠘	⠙	⠚	⠛	⠜	⠝
K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	ث	خ	ذ	ر	ز	ض	ن	ب	ة	
⠏	⠑	⠎	⠌	⠍	⠋	⠊	⠎	⠌	⠍	⠏	⠕	⠖	⠗	⠘	⠙	⠚	⠛	⠜	⠝
U	V	W	X	Y	Z	و	لا	ف	ح	ج	د	س	ك	ا					
										ش	غ	ف	م	هـ	ي	آ	ئ		

farta bareelku waa far casri ah oo la hindisay Horraantii qarnigii 19aad, ku dhowaad 1921 kii. waxaana hindisay luwis Bareel oo u dhashay faransiiska. bareelka waxaa lagu akhrin karaa luqado kala duwan, waa astaamo soo foocsan oo lagu sameynayo warqadda, ka dibna uu taabanayo ardaygu si uu akhriyo waxa meesha ku qoran

2-Qalabka indhaha: (Optacon) :

Qalabkani waxa uu ka shaqaynayaa in uu macluumaadka daabacan ama qoran u beddelo gariir koronto. ama qalab u beddela waxa qoran wax la taaban karo, qalabkan waxa uu ka koonan yahay kaamaro uu adeegsadahu dul marsiinayo qoraalka ka dibna gariir u beddeleysa , iyo shaashad uu macallinku kala socanayo waxa uu ardaygu akhrinayo.

Ardayga adeegsanaya qalabka Obtikoon waxaa lagama maarmaan ah in uu horey u yaqaaney qaabka farta bareelka, waayo farta uu soo saarayo qalabkani waa farta Bareel.

3-Qalabka Magnicam:

qalabkan waxaa loogu tala galay dadka araggoodu daciifka yahay , qalbkani waa qalab weyneynaya xajmiga farta . si qofka araggiisu daciifka yahay uu u arko, waa qalb ku shaqeynaya kaamiro yar oo la kor saarayo halka la doonayo in la akhriyo, ka dibna qoraalkii oo far waaweyn ah ayaa laga arkayaa shaashadda.

4-Kurzweil Reading Machine :

qalabka wax akhriska ee kurusweel : waa qalab walxaha qoran u beddela cod. waxaa la sawirayaa qoraalka, kadib computerka uu qalabkani ku xiranyahay ayaa qoraalkii cod u bedelaya, waxaana shardi ah in luqaddaas uu computerku yaqaan.

Agabyada caawinta ardayda baahiyaha gaarka ah waa kuwo ka jawaabaya baahiyaha qeyb walba ee ka jirta fasalka loo dhanyahay, waxaana ka mid ah:

1. kumbuyuutarrada casriga ah
2. shaashadaha
3. qalabka qoraalka cod u baddela.
4. qalabka codka qoraalka u baddela .
5. qalabka qoraalka u baddela buurbuur la taabanayo.
6. Farta bareelka .
7. sameecadaha maqalka.
8. Muraayadaha aragga.

Agabka Baris-Barashada Ee Ardayda Waxbarashadu Ku Adag Tahay. (Students With Learning Difficult)

Ardayda Waxbarashadu ku adag tahay waxaa loola jeedaa in ardaygu ka hooseeyo heerka caadiga ah , ama uu si gaar ah uga gaabiyo akhriska, qoraalka , fahanka ama qaybaha kale ee barashada. agabkan waxaa ka mid ah:

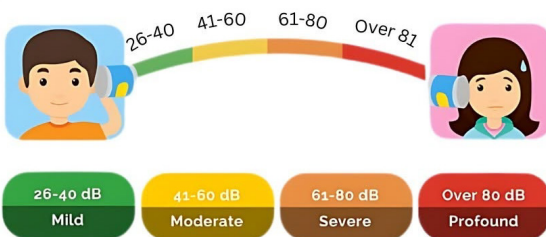
1. **Calculator** : waxa uu sahlayaa la falgalka shaqada xisaab fallada iyo xisaabaha kale, tusaale waxaa laga yaabaa in ardayga uu gaabis uga jiro dhinaca xifdinta jadwalka isku dhifashada.
2. **Casharrada la duubay**: casharradan waxa ay suura gelinayaan in ardaygu dhowr mar ku celiyo casharkii, taas oo marka dambe keeneysa in uu fahmo.
3. **Sawirrada iyo jaantusyada**: waxa ay meesha ka saarayaan wax akhriiskii badnaa oo laga yaabo in uu ardaygan ku culus yahay.
4. **Qalab jir leh oo la taaban karo**: sida in xisaabta lagu baro walxa jir leh oo la isu geynayo ama la kala jarayo.

Casharka 3aad Baris-Barashada Ee Dadka Baahiyaha Maqalka Qaba:

Qof walba oo dunida ku nool waxa uu xaq u leeyahay waxbarasho, si kasta oo baahidiisu tahay, dadka qaba baahiyaha maqalka waxa ay ka mid yihiin dadyowga ugu nugul xagga waxbarashada, mararka qaar waxa ay waayaan waxbarashada, gaar ahaan kuwa ku nool miyiga dhulka Soomaaliya, sababta oo ah in uusan jirin wacyi iyo agab toona, haddaba casharkan waxa aan uga hadli doonnaa agabka iyo hababka barista ee dadka maqalka la' ama uu daciifka yahay.

Baahiyaha maqalku waxa ay yeelan karaan dhowr heer oo kala ah:

Hearing Loss Grades

1- Dhegola'aan: Tani waxa ay dhacdaa marka qofku aanu hadalka ku fahmi karin maqal, xataa marka codka la kordhiyo.

2- Awood yarida maqalka : waa marka qofku heerka codka ee caadiga ah aanu maqli Karin ilaa uu kaashado cod dheereeye.

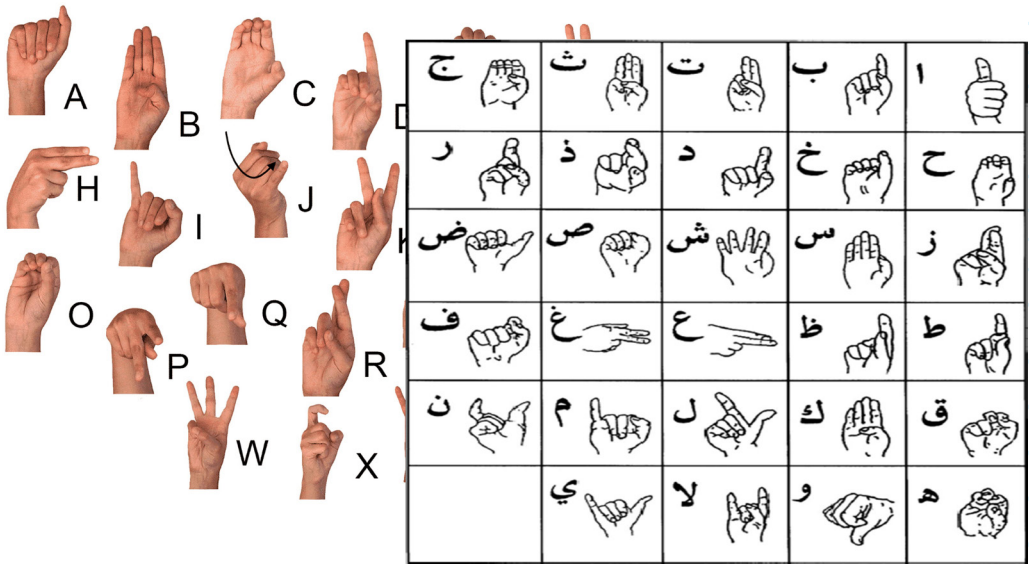
3- Isku dhexyaaca maqalka: heerkan waa marka qofka maqalkiisu yahay mid aan fadhin, oo uu sameynayo isbedel , mar uu caadi noqanayo, marna uu daciifayo.

waxaa jira farqi u dhexeeya carruurta xilli hore maqalka belay, iyo kuwa xilli dambe beelay, kuwa xilli hore maqalka beelay ama ku dhashay waxa ay ka hooseeyaan xagga isdhexgalka kuwa goor dambe maqal beelay.

Agabka baris barashada ee dadka baahiyaha maqalka ah leh:

Luqadda ishaarada : (sign language) Luqadani waa adeegsiga hab-muuqaalgacmeed ah ; si loo gudbiyo macnaha erayda iyo weeraha halkii la isticmaali lahaa dhawaaq.

luqaddan waxa ay leedahay alifbeeto caalami ah, iyo mid gaar u ah afafka qaar, si kastaba waxa ay ka mid tahay wadiiqooyinka ugu fudud oo dadka baahiyaha maqalka qabaa ay xiriir ula sameyn karaan dadka kale.

Gunaanad

Cutubkan waxa uu iftiimiyay muhiimadda ay tiknoolajiyaddu u leedahay waxbarashada gaar ahaaneed, isagoo xoogga saaray agabka casriga ah ee lagu taageero ardayda qaba baahiyaha gaarka ah. Waxa uu muujiyay in tiknoolajiyaddu ay tahay aalad wax ku ool ah oo xallisa caqabadaha barasho ee haysta ardayda leh baahiyaha aragga, maqalka, jirka iyo garashada.

Casharrada cutubkan waxa ay sharxeen sida ay agabyada sida **farta Bareelka, qalabka cod-u-beddelka qoraalka, kumbuyuutarrada**, iyo **luqadda suuldhabaalaha** ay gacan uga geysanayaan in ardayda aan helin adeegyo caadi ah ay helaan waxbarasho tayeysan. Intaa waxaa dheer, cutubkani waxa uu xoojiyay muhiimadda ah in la fahmo baahida arday kasta oo naafonimo leh si loo doorto agabka ugu habboon.

Ugu dambeyn, tiknoolajiyadda waxbarashadu waa furaha kobcinta sinaanta waxbarasho, waxayna ardayda naafada ah siisay fursad ay ku gaaraan himilooyinkooda waxbarasho iyagoo la jaanqaadaya asxaabtooda. Si taas loo xaqiijiyo, waa in la heli karo agab la heli karo, la fahmi karo, loona adeegsan karo si caddaalad ah dhammaan ardayda.

Tixraac:

Book 1: Waxbarashada loo dhan yahay (Inclusive Education) (Umadda university,)

Book1: Including Learners with Additional Needs

(EENET for Save the Children (SC), Adventist Development and Relief Agency (ADRA), NAD and the Ministry of Education Culture and , April 2021) <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Book2: Inclusive Education Teacher Training Manual For Primary School Teachers

(Njala University, Ministry of Basic and Senior Secondary Education (MBSSE) , 2021)